

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

Faculteit Bedrijfseconomische Wetenschappen

master in de toegepaste economische wetenschappen

Masterthesis

De impact van de raad van bestuur op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport bij niet-beursgenoteerde KMO's

Sophie Leten

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de toegepaste economische wetenschappen, afstudeerrichting accountancy en financiering

PROMOTOR :

Prof. dr. Nadine LYBAERT

BEGELEIDER :

Mevrouw Ulrike MONNENS

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

www.uhasselt.be

Universiteit Hasselt
Campus Hasselt:
Martelarenlaan 42 | 3500 Hasselt
Campus Diepenbeek:
Agoralaan Gebouw D | 3590 Diepenbeek

2022
2023

Faculteit Bedrijfseconomische Wetenschappen

master in de toegepaste economische
wetenschappen

Masterthesis

***De impact van de raad van bestuur op de aanwezigheid van een
duurzaamheidsrapport bij niet-beursgenoteerde KMO's***

Sophie Leten

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de toegepaste economische wetenschappen,
afstudeerrichting accountancy en financiering

PROMOTOR :

Prof. dr. Nadine LYBAERT

BEGELEIDER :

Mevrouw Ulrike MONNENS

Woord vooraf

Als afsluiting van mijn masteropleiding Toegepaste Economische Wetenschappen, optie accountancy, heb ik deze masterproef geschreven. Het was voor mij zeer interessant om meer te weten te komen over duurzaamheidsrapportering en ik heb hier dan ook veel uit geleerd.

Ik zou dit niet alleen gerealiseerd kunnen hebben en daarom zou ik graag een aantal mensen bedanken:

In de eerste plaats wil ik graag mijn promotor, Prof. Dr. Nadine Lybaert, en mijn begeleider, Mevrouw Ulrike Monnens, bedanken voor hun begeleiding en feedback bij het lezen en verbeteren van mijn masterproef.

Daarnaast wil ik graag mijn familieleden en vrienden bedanken voor hun steun en hulp gedurende deze periode. Ten slotte wil ik mijn respondenten bedanken voor hun tijd en moeite bij het invullen van de vragenlijsten en afnemen van de interviews.

Paal, juni 2023

Sophie Leten

Samenvatting

De wereldwijde druk voor transparante duurzaamheidsrapportering neemt toe door belanghebbenden zoals leveranciers, klanten en investeerders. Hoewel sommige grote ondernemingen al verplicht zijn om duurzaamheidsrapporten te publiceren, zal de nieuwe regelgeving het aantal ondernemingen dat dit moet doen aanzienlijk vergroten, zowel voor grote als kleine Belgische ondernemingen. De vraag blijft in hoeverre ondernemingen hierop voorbereid zijn (Financial Media, 2023).

Naast wetgeving kunnen ondernemingen ook op vrijwillige basis een duurzaamheidsrapport opstellen. De raad van bestuur blijkt volgens de literatuur een belangrijke invloed te hebben op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport bij grote ondernemingen. Het onderzoeken van deze relatie voor niet-beursgenoteerde KMO's in België kan daarom waardevol zijn. Zo wordt er gekomen tot volgende onderzoeksvraag: *"Wat is de impact van de raad van bestuur op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport bij niet-beursgenoteerde KMO's?"*. Om deze vraag te beantwoorden, wordt eerst de regelgeving besproken op internationaal, Europees en nationaal gebied op vlak van duurzaamheidsrapportering. Daarnaast worden de interne en externe determinanten besproken die invloed kunnen hebben op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport op vrijwillige basis. In het empirisch gedeelte wordt onderzocht in hoeverre kenmerken van de raad van bestuur een invloed hebben op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. Dit gebeurt aan de hand van enquêtes en bijkomende interviews.

Bevindingen literatuur en empirisch onderzoek

Wetgeving

De afgelopen jaren vonden heel wat veranderingen plaats in de wetgeving rond het topic duurzaamheidsrapportering. Duurzaamheidsrapportering wordt ook wel niet-financiële, MVO- of ESG-rapportering genoemd, waarbij ondernemingen informatie verstrekken over hun impact op milieu, sociale en ethische aspecten (ESG) (Kamp-Roelands, Looijenga, & Orij, 2021; Vergoossen, 2022).

Het belangrijkste raamwerk rond duurzaamheidsrapportering dat in de toekomst impact zal hebben op Belgische ondernemingen is de Europese CSRD-richtlijn (Kamp-Roelands et al., 2021; Vergoossen, 2022). De *Corporate Sustainability Reporting Directive* (CSRD) is een nieuwe richtlijn ter vervanging van de NFRD (*Non-Financial Reporting Directive*) en is van kracht sinds 5 januari 2023. De CSRD-richtlijn vereist een jaarlijkse rapportering over ESG-factoren en heeft als doel om duurzame economische groei te stimuleren en Europa tegen 2050 klimaatneutraal te maken. (Baumüller & Sopp, 2022; de Groot, Koster, & van Oostrum, 2022; European Commission, 2022; Pounds, 2022; Vergoossen, 2022).

De rapporteringsverplichting van de CSRD zal gefaseerd worden ingevoerd. Beursgenoteerde ondernemingen met meer dan 500 werknemers moeten rapporteren over boekjaren die beginnen op of na 1 januari 2024. Grote niet-beursgenoteerde ondernemingen moeten rapporteren over boekjaren die beginnen op of na 1 januari 2025 en beursgenoteerde KMO's moeten rapporteren over

boekjaren die beginnen op of na 1 januari 2026. Micro-ondernemingen worden uit het toepassingsgebied gehaald (de Groot et al., 2022; European Council, 2022; Pounds, 2022; Vergoossen, 2022).

Hoewel specifieke standaarden voor KMO's nog moeten worden ontwikkeld, is het belangrijk om op te merken dat de CSRD-richtlijn vereist dat grote ondernemingen zullen moeten rapporteren over de duurzaamheidsprestaties van hun toeleveringsketen. Dit heeft ook gevolgen voor niet-beursgenoteerde KMO's, omdat grote ondernemingen hen zullen vragen naar hun duurzaamheidsinspanningen als klant of leverancier in de toeleveringsketen. Het is dus noodzakelijk dat KMO's zich bewust worden van deze ontwikkelingen en actie ondernemen op het gebied van duurzaamheidsrapportering, zelfs al is het nog geen wettelijke verplichting (de Groot et al., 2022; European Council, 2022; Pounds, 2022; Vergoossen, 2022).

Rapportering op vrijwillige basis

Hoewel er een recente trend richting verplichte en uniforme regelgeving blijkt, gebeurt momenteel de meeste duurzaamheidsrapportering nog steeds op vrijwillige basis. De literatuur geeft verschillende interne en externe determinanten voor grote ondernemingen waarom ze uit eigen beweging een duurzaamheidsrapport publiceren. Externe determinanten hebben betrekking op institutionele kenmerken van landen, zoals wetgeving en cultuur, en de zichtbaarheid van bedrijven in de media. Interne determinanten hebben te maken met de kenmerken van de organisatie zelf, zoals de grootte, sector en reputatie.

Een belangrijke interne determinant die in literatuur aan bod komt, is de samenstelling van de raad van bestuur. Uit onderzoek blijkt dat een hoger percentage vrouwen in de raad van bestuur positief gerelateerd is aan het rapporteren over duurzaamheid (Girón et al., 2021; Rosati & Faria, 2019). Een raad van bestuur met jonge leden heeft ook een positieve impact op ESG-rapportering bij grote ondernemingen (Rosati & Faria, 2019). Doordat de raad van bestuur een belangrijke determinant blijkt, is in deze masterproef onderzocht of deze determinant ook geldt voor niet-beursgenoteerde KMO's in België.

Empirisch onderzoek

In deze studie is eerst beoogd de onderzoeksvraag te beantwoorden aan de hand van enquêtes. Door onvoldoende respons is er echter beslist om vier bijkomende interviews af te nemen om zo meer te weten te komen over de invloed die de raad van bestuur mogelijks heeft op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. Ook werd er tijdens de interviews dieper ingegaan op de redenen waarom KMO's momenteel geen duurzaamheidsrapport opstellen.

Uit dit onderzoek is gebleken dat KMO's momenteel niet actief bezig zijn met het opstellen van duurzaamheidsrapporten, tenzij dit wordt opgelegd door de beursgenoteerde groep waartoe ze behoren. Er zijn dus zeer weinig KMO's te vinden die een duurzaamheidsrapport opstellen. Hierdoor is het moeilijk om verbanden te vinden tussen de samenstelling van de raad van bestuur en de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. Bij KMO's zonder duurzaamheidsrapport stelt men vast dat ongeacht de grootte, leeftijd en geslacht van de raad van bestuur, er geen link is met de mate van duurzaamheidsrapportering.

Naast het onderzoeken van de invloed van leeftijd en geslacht van de raad van bestuur, is er ook gekeken naar de academische achtergrond van de raad van bestuur, en dan specifiek de scholingsgraad en of het merendeel van de raad van bestuur is afgestuurd in de natuur- of sociale wetenschappen. Voor de academische achtergrond van de raad van bestuur was het lastiger om iets over de relatie te zeggen, omdat de meeste respondenten aangeven dat de leden van de raad van bestuur grotendeels een universitair of hoger onderwijs diploma hebben en ook grotendeels afgestudeerd zijn in een richting die niet in de natuur- of sociale wetenschappen gesitueerd is.

Om de onderzoeksvraag verder te toetsen en om dieper in te gaan op de redenen waarom KMO's nog geen duurzaamheidsrapport publiceren, werden bijkomende interviews afgenomen. Hieruit blijkt dat KMO's niet snel geneigd zijn om een duurzaamheidsrapport te publiceren, tenzij het verplicht wordt. Andere aangevoerde redenen zijn onder meer onvoldoende kennis over de inhoud, een gebrek aan vraag naar duurzaamheidsrapportering en de grote administratieve lasten en hoge kosten die ermee gepaard gaan. Ze zien er momenteel dus niet de noodzaak van in, ongeacht of ze met duurzaamheid bezig zijn of niet. Ook blijkt dat een andere samenstelling van de raad van bestuur geen enkele impact zou hebben bij de ondernemingen op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport.

Kritische beschouwingen

Er zijn een aantal beperkingen verbonden aan dit onderzoek. Een eerste beperking is het lage aantal respondenten bij de vragenlijst. Een tweede beperking heeft te maken met het feit dat slechts één persoon van de raad van bestuur per onderneming de vragenlijst heeft ingevuld, wat kan leiden tot onjuiste data. De belangrijkste beperking is echter dat slechts twee van de 25 ondernemingen beschikten over een duurzaamheidsrapport, waardoor vergelijkingen tussen ondernemingen met en zonder rapport niet mogelijk zijn. Verder is het ook een beperking dat enkel de raad van bestuur als determinant wordt onderzocht terwijl er nog een heel aantal andere determinanten impact kunnen hebben op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport.

Het kwalitatieve deel van het onderzoek heeft ook enkele beperkingen. Ten eerste kan de steekproef niet als voldoende divers worden beschouwd, omdat alle vier de bevraagde ondernemingen een raad van bestuur hebben met drie tot vijf leden en samengesteld zijn met een minderheid aan vrouwen en een gemiddelde leeftijd van boven de 45 jaar, wat kan leiden tot vertekende resultaten.

Aangezien momenteel slechts weinig KMO's een duurzaamheidsrapport opstellen, zou het interessant zijn om een vergelijkbaar onderzoek uit te voeren voor grote ondernemingen om te kijken of de determinanten van de raad van bestuur die in de literatuur worden genoemd, ook van toepassing zijn in België. Daarnaast is het belangrijk om andere determinanten te onderzoeken die van invloed kunnen zijn op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport bij grote ondernemingen.

Als afsluiting is het belangrijk op te merken dat er meer onderzoek nodig is naar de wetgeving met betrekking tot duurzaamheidsrapportering, met name voor KMO's, omdat het voor hen nog niet duidelijk is hoe toekomstige wetgeving van invloed zal zijn op hun activiteiten en wat hen nog allemaal te wachten staat op vlak van duurzaamheidsrapportering.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	
Samenvatting	
Lijst tabellen	
Deel I: Inleiding	11
Hoofdstuk 1: Probleemstelling en onderzoeksplan	11
1.1 Praktijkprobleem	11
1.2 Onderzoeksvragen.....	12
1.3 Onderzoeksplan	14
Deel II: Literatuurstudie.....	15
Hoofdstuk 2: Regelgeving	15
2.1 Duurzaamheidsrapportering: definitie en opkomst.....	15
2.2 Huidige regelgeving omtrent duurzaamheidsrapportering	16
2.3 Toekomstige Europese regelgeving omtrent duurzaamheidsrapportering (CSRD).....	20
Hoofdstuk 3: Vrijwillige duurzaamheidsrapportering	25
3.1 Verklarende theorieën achter vrijwillige rapportering	25
3.2 Determinanten die bepalen of ondernemingen aan duurzaamheidsrapportering doen .	27
Deel III: Empirische toetsing	31
Hoofdstuk 4: Ontwikkeling van de hypothesen.....	31
Hoofdstuk 5: Methodologie.....	33
5.1 Oorspronkelijke onderzoeksopzet: kwantitatief.....	33
5.2 Extra onderzoeksopzet: kwalitatief	38
Hoofdstuk 6: Resultaten	43
6.1 Algemene vaststellingen en toetsing hypothesen	43
6.2 Inzichten interviews.....	47

Deel IV: Besluit.....	53
Hoofdstuk 7: Conclusie	53
7.1 Eindconclusie en discussie	53
7.2 Beperkingen	54
7.3 Aanbevelingen voor verder onderzoek.....	55
Bibliografie	57
Bijlagen	61
Bijlage 1: Vragenlijst.....	61
Bijlage 2: Interviewleidraad	64

Lijst tabellen

Tabel 1: Verschillen NFRD en CSRD	21
Tabel 2: Voorlopige conceptstandaarden CSRD-richtlijn.....	24
Tabel 3: Overzicht variabelen.....	36
Tabel 4: Aantal respondenten vragenlijst.....	37
Tabel 5: Overzicht respondenten	39
Tabel 6: Omschrijving ondernemingen	39
Tabel 7: codeboom analyse interviews	40
Tabel 8: In de toekomst een duurzaamheidsrapport opstellen	43
Tabel 9: Aantal ondernemingen met meerderheid vrouwen in raad van bestuur	44
Tabel 10: Gemiddelde leeftijd van de raad van bestuur	45
Tabel 11: Scholingsgraad van de raad van bestuur.....	46
Tabel 12: Diploma in natuur-of sociale wetenschappen	46

Deel I: Inleiding

Hoofdstuk 1: Probleemstelling en onderzoeksplan

Het eerste hoofdstuk geeft aan welke vragen in deze studie beantwoord zullen worden en hoe het onderzoek gevoerd wordt. In sectie 1.1 wordt het praktijkprobleem uitgelicht en wordt de context geschetst voor de verschillende onderzoeksvragen, die in sectie 1.2 geformuleerd worden. In sectie 1.3 wordt het plan van aanpak voor deze studie besproken.

1.1 Praktijkprobleem

Door toenemende druk van verschillende belanghebbenden, zoals leveranciers, klanten en investeerders, neemt wereldwijd de behoefte van ondernemingen toe om transparanter te zijn in hun duurzaamheidsrapportering. Ook Belgische grote ondernemingen zien duurzaamheidsrapportering als een groeiende prioriteit, maar er is nog heel wat werk voor zowel grote als kleine ondernemingen om te voldoen aan nieuwe regelgeving die er zit aan te komen. Een aantal ondernemingen moeten momenteel al verplicht een duurzaamheidsrapport opstellen. Door nieuwe regelgeving zal het toepassingsgebied echter nog vijf keer groter worden. De vraag is dus in hoeverre ondernemingen hier klaar voor zijn (Financial Media, 2023).

Duurzaamheidsrapportering is een onderdeel van het jaarverslag en bespreekt de ESG-criteria (*environment, social* en *governance*). Dit noemt men ook wel niet-financiële, ESG- of MVO-rapportering. Met de invoering van de CSRD-richtlijn werd het begrip duurzaamheidsrapportering voor het eerst genoemd (Kamp-Roelands et al., 2021; Vergoossen, 2022). Rapportering over duurzaamheid bestaat slechts een 20-tal jaar, maar wordt als steeds belangrijker aanzien om vorderingen op vlak van duurzaamheid te communiceren naar stakeholders (KPMG, 2022). Door transparantie over ESG-aspecten te verwachten, stuurt men ondernemingen indirect richting duurzame economische activiteiten (Kamp-Roelands et al., 2021; KPMG, 2022; Vergoossen, 2022). Deze duurzame activiteiten worden namelijk steeds belangrijker in de strijd tegen de klimaatcrisis bijvoorbeeld (Baumüller & Grbenic, 2021; EY, 2021).

Er zijn verschillende raamwerken rond duurzaamheidsrapportering opgezet, zowel internationaal, Europees en nationaal (Gurvitš-Suits & Sidorova, 2022). Internationaal zijn er verschillende raamwerken die op vrijwillige basis toegepast kunnen worden, zoals de *GRI*-standaarden, het *RI*-raamwerk, *TCFD*-aanbevelingen en *SASB*-standaarden. In 2021 zijn dan de *ISSB*-standaarden ontworpen om meer uniformiteit en vergelijkbaarheid mogelijk te maken tussen rapporten door een wereldwijd raamwerk te ontwikkelen en alle inzichten van voorgaande raamwerken samen te nemen (de Groot et al., 2022; Vergoossen, 2022).

In Europa geldt de NFRD (*Non Financial Reporting Directive*) sinds 2018 als de huidige regelgeving omtrent duurzaamheidsrapportering. Deze is enkel verplicht voor beursgenoteerde ondernemingen en financiële instellingen (KPMG, 2022). Een voorstel van de Europese Commissie van 21 april 2021 voorziet echter een herziening van deze richtlijn: de *CSRD* (*Corporate Sustainability Reporting*

Directive). Deze nieuwe richtlijn komt voort uit de doelstellingen van de European Green Deal van 2019. Deze doelstelling wil duurzame economische groei stimuleren en Europa tegen 2050 klimaatneutraal maken (Coppens, 2022). Het doel van de *CSRD* is om, zoals de *ISSB*, de duurzaamheidsrapportering beter toegankelijk en onderling vergelijkbaar te maken (de Groot et al., 2022).

De ondernemingen die momenteel onder de *NFRD* vallen, zullen vanaf boekjaar 2024 verplicht de nieuwe *CSRD*-standaarden moeten volgen. Daarnaast zal de *CSRD* ook van toepassing zijn op beursgenoteerde KMO's, maar dit pas vanaf boekjaar 2026 (MVO, 2022). Hoewel specifieke standaarden voor KMO's nog moeten worden ontwikkeld, is het belangrijk om op te merken dat de *CSRD*-richtlijn vereist dat ondernemingen ook zullen moeten rapporteren over de duurzaamheidsprestaties van hun toeleveringsketen. Dit heeft ook gevolgen voor niet-beursgenoteerde KMO's, omdat grote ondernemingen hen zullen vragen naar hun duurzaamheidsinspanningen. Het is dus noodzakelijk dat KMO's zich bewust worden van deze ontwikkelingen en actie ondernemen op het gebied van duurzaamheidsrapportering, zelfs als het nog geen wettelijke verplichting is (de Groot et al., 2022; European Council, 2022; Pounds, 2022; Vergoossen, 2022).

Naast verplichtingen vanuit regelgeving kunnen ondernemingen ook op vrijwillige basis een duurzaamheidsrapport opstellen. Verschillende theorieën worden gebruikt om te verklaren waarom bedrijven wel of niet aan duurzaamheidsrapportering doen, waaronder de stakeholdertheorie, legitimiteitstheorie, signaleringstheorie, agentschapstheorie, politieke kostentheorie, institutionele theorie en eigendomskostentheorie (Carmo & Miguéis, 2022).

Verder kunnen verschillende interne en externe determinanten ervoor zorgen dat ondernemingen vrijwillig een duurzaamheidsrapport opstellen (Rosati & Faria, 2019). Externe determinanten zijn onder andere institutioneel van aard waarbij landen met een hogere mate van kwetsbaarheid voor klimaatverandering en landen die nationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen aanmoedigen, eerder aan MVO-rapportering zullen doen (Rosati & Faria, 2019). Anderzijds is ook media-aandacht een belangrijke externe determinant. Ten slotte heeft de literatuur het over de macht van stakeholders en investeerders als externe factor (Gurvitš-Suits & Sidorova, 2022). Interne determinanten zijn onder andere de bedrijfsgrootte, winstgevendheid, bestuur en eigenaarschap van een onderneming en de sector waarin een onderneming zich bevindt (Gurvitš-Suits & Sidorova, 2022; Rosati & Faria, 2019).

1.2 Onderzoeksvragen

Uit het praktijkprobleem blijkt dat op dit moment slechts enkele ondernemingen verplicht zijn een duurzaamheidsrapport op te stellen. Nieuwe regelgeving zal er echter voor zorgen dat veel meer ondernemingen verplicht zullen worden om dergelijke rapporten op te stellen, terwijl ze hier niet op voorbereid zijn. Naast verplichte regelgeving omtrent duurzaamheidsrapportering, kunnen ondernemingen ook op vrijwillige basis een duurzaamheidsrapport opstellen. Bestaande studies omtrent duurzaamheidsrapportering focussen vooral op grote, beursgenoteerde ondernemingen.

Daarnaast zijn er slechts een aantal Belgische studies te vinden over dit onderwerp. Het kan bijgevolg een grote meerwaarde zijn om kleinere, niet-beursgenoteerde ondernemingen in België te onderzoeken. Er is voor hen nog heel wat onduidelijkheid over de verplichtingen waaraan ze zullen moeten voldoen of wat er van hen verwacht wordt op dit vlak. Uit de determinanten die van invloed zijn op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport blijkt dat de raad van bestuur een belangrijke invloed heeft op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. Daarom is het interessant om te onderzoeken of deze invloed van de raad van bestuur op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport ook geldt bij niet-beursgenoteerde KMO's in België. De centrale onderzoeksvraag wordt dan ook als volgt geformuleerd:

"Wat is de impact van de raad van bestuur op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport bij niet-beursgenoteerde KMO's?"

Om de centrale onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden, wordt deze opgesplitst in verschillende theoretische en empirische deelvragen. De theoretische deelvragen worden als volgt ingekleed:

- *Welke regelgeving schetst het kader van duurzaamheidsrapportering?*

Het is interessant om te duiden welke regelgeving omtrent duurzaamheidsrapportering van kracht is op internationaal, Europees en nationaal vlak om zo de achtergrond te schetsen waarnaar ondernemingen kijken om te beslissen hoe en of ze een duurzaamheidsrapport moeten opstellen.

- *Wat is de impact van de regelgeving omtrent duurzaamheidsrapportering op KMO's?*

In deze deelvraag wordt vooral gekeken naar de toekomstige Europese regelgeving (CSRD) omdat deze invloed zal hebben op beursgenoteerde KMO's en op lange termijn ook de duurzaamheidsrapportering van niet-beursgenoteerde KMO's kan beïnvloeden.

- *Welke determinanten hebben een invloed op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport?*

Naast regelgeving die een invloed kan hebben op ondernemingen om aan duurzaamheidsrapportering te doen, kan een onderneming ook op vrijwillige basis rapporteren. Het is daarom interessant te onderzoeken welke interne en externe determinanten van invloed kunnen zijn op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport.

Na de theoretische deelvragen, wordt de empirische deelvraag gesteld als volgt:

- *In welke mate hebben kenmerken van de raad van bestuur een invloed op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport bij niet-beursgenoteerde KMO's?*

Wat blijkt uit de literatuur is dat de raad van bestuur een belangrijke invloed heeft op de aanwezigheid van duurzaamheidsrapporten bij verschillende ondernemingen wereldwijd. Daarom is het interessant om te onderzoeken of dit ook geldt voor Belgische niet-beursgenoteerde KMO's. Specifiek wordt er onderzocht wat de invloed is van de leeftijd, het geslacht en de academische achtergrond van de raad van bestuur op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport.

1.3 Onderzoeksplan

Om te onderzoeken wat de invloed is van de raad van bestuur op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport, is het belangrijk om zowel een theoretisch als een praktijkgericht onderzoek uit te voeren.

De theoretische deelvragen in sectie 1.2 worden getest door een literatuurstudie uit te voeren. Deze literatuurstudie wordt tot stand gebracht door gebruik te maken van wetenschappelijke artikels afkomstig van de database *Google Scholar*. Daarnaast worden verschillende internetbronnen aangewend. Termen die in Google Scholar worden ingegeven zijn onder andere 'duurzaamheidsrapportering', 'sustainability report', 'voluntary reporting', 'CSR' enzovoort.

De literatuurstudie geeft een sterke fundering om daarna over te gaan naar het empirisch onderzoek waarop de onderzoeksvraag is gebaseerd. Er wordt voorafgaand geopteerd om een kwantitatief onderzoek uit te voeren. Dit zorgt ervoor dat de resultaten statistisch ondersteund kunnen worden en men kan veralgemenen naar de populatie toe. De data wordt verkregen aan de hand van een vragenlijst en bijkomende variabelen worden opgezocht via de database *Bel-first*.

Na het uitvoeren van de enquêtes bleek echter dat er te weinig respondenten de enquête hebben ingevuld waardoor er geen statistische conclusies getrokken kunnen worden. Om die reden is er beslist bijkomend een kwalitatief onderzoek uit te voeren aan de hand van vier interviews om zo de onderzoeksvraag te kunnen oplossen en dieper in te gaan op de redenen waarom KMO's geen duurzaamheidsrapport opstellen.

Deel II: Literatuurstudie

Hoofdstuk 2: Regelgeving

In dit hoofdstuk wordt de regelgeving omtrent duurzaamheidsrapportering besproken. In sectie 2.1 wordt het begrip duurzaamheidsrapportering en de opkomst hiervan besproken. Sectie 2.2 geeft meer uitleg over de huidige regelgeving op internationaal, Europees en nationaal vlak. Sectie 2.3 gaat dan weer dieper in op de toekomstige Europese CSRD-richtlijn die een grote impact zal hebben op zowel grote als kleine ondernemingen in België.

2.1 Duurzaamheidsrapportering: definitie en opkomst

Investerders verwachten vandaag de dag niet enkel financiële informatie te lezen in het jaarverslag van een onderneming, maar ook informatie over de ESG-aspecten (*environment, social* en *governance*) van de bedrijfsactiviteiten. Dit noemt men niet-financiële, ESG- of MVO-rapportering. Met de invoering van de CSRD-richtlijn (zie sectie 2.3) wordt hier ook het begrip duurzaamheidsrapportering voor gebruikt (Kamp-Roelands et al., 2021; Vergoossen, 2022). Deze begrippen worden in deze studie door elkaar gebruikt. Het milieulijk (*environment*) bestaat uit onder andere de emissie-impact, energie-efficiëntie, lucht- en watervervuiling en klimaatverandering. Het sociale deel (*social*) gaat over werkomstandigheden, genderdiversiteit, de loonkloof en nog zoveel meer. Tot slot omvat het *governance*-deel de aandeelhoudersrechten, de transparantie omtrent data, de bedrijfsethiek enzovoort (Stuckens, 2022).

Deze rapportering bestaat slechts een 20-tal jaar. Dat komt doordat huidige milieu- en sociale uitdagingen, zoals klimaatverandering en sociale ongelijkheden, te groot zijn geworden om enkel door overheden te worden opgelost. Ook ondernemingen dienen te evolueren richting duurzame activiteiten (Kamp-Roelands et al., 2021; Vergoossen, 2022). Er wordt dus meer transparantie verwacht over de impact van een onderneming op vlak van duurzaamheid, zowel vanuit de wet- en regelgeving als vanuit de informatiebehoeften van belanghebbenden, waaronder investeerders. Door transparantie te verwachten over de ESG-aspecten stuurt men ondernemingen indirect richting duurzame economische activiteiten (Kamp-Roelands et al., 2021; KPMG, 2022; Vergoossen, 2022).

Duurzaamheidsrapportering kan op verschillende manieren vorm krijgen: in een milieuverslag, sociaal verslag of als onderdeel van de bestaande (financiële) jaarverslaggeving. Voor een beperkt aantal ondernemingen is deze verslaggeving verplicht in de wet -of regelgeving. Een groot deel van de ondernemingen geven echter momenteel informatie omtrent duurzaamheid op vrijwillige basis vrij (Vergoossen, 2022).

Er blijkt dat er momenteel te weinig duurzaamheidsaspecten van een onderneming worden gekwantificeerd. Het blijft vaak bij een beschrijving van het type maatregelen die ze hebben geïmplementeerd. Onder de CSRD (zie sectie 2.3) krijgen kwantitatieve indicatoren een meer prominente rol. De ondernemingen zullen zich daarop moeten voorbereiden. Ook blijkt dat duurzaamheidsrapporten momenteel vooral positief behaalde aspecten van duurzaamheid

rapporteren, terwijl men de negatieve aspecten niet aanhaalt. Daardoor wordt er een te rooskleurig beeld geschetst van de realiteit (Kamp-Roelands et al., 2021).

Door de huidige globale milieu- en sociale uitdagingen is het wereldwijde belang van duurzaamheidsrapportering het voorbije decennium gestegen en dit heeft ervoor gezorgd dat er reeds significante raamwerken zijn ontwikkeld omtrent duurzaamheidsrapportering (Gurvitš-Suits & Sidorova, 2022). Deze raamwerken worden in sectie 2.2 uitvoerig beschreven en onderverdeeld in internationale, Europese en nationale regelgeving. Op Europees vlak is er verandering op komst. Hier wordt er op dit moment namelijk een nieuwe CSDR-richtlijn ontwikkeld. Deze wordt in sectie 2.3 verder uitgelicht.

2.2 Huidige regelgeving omtrent duurzaamheidsrapportering

2.2.1 Internationale regelgeving

Er zijn verschillende private organisaties die doorheen de jaren raamwerken omtrent duurzaamheidsrapportering hebben ontwikkeld (de Groot et al., 2022). Dit zijn niet-gouvernementele organisaties, waarvan de standaarden geen kracht van wet hebben en enkel toegepast kunnen worden op vrijwillige basis (Vergoossen, 2022).

Een eerste voorbeeld van zo een raamwerk zijn de *Global Reporting Initiative* (GRI) standaarden, ontstaan in 1997 (de Groot et al., 2022). Ze zijn ontwikkeld door de *Global Sustainability Standards Board* (GSSB). Er zijn drie soorten standaarden die men hier kan onderscheiden, namelijk universele standaarden die gelden voor alle organisaties, sector standaarden met onderwerpen die specifiek zijn voor een sector en *topic* standaarden met informatievereisten ten aanzien van bepaalde onderwerpen. Als aan deze standaarden wordt voldaan, mag men vermelden dat de duurzaamheidsrapportering in overeenstemming is met de GRI-standaarden (Vergoossen, 2022).

Naast de GRI-standaarden is er ook sprake van het *Integrated Reporting Framework* (IR), welke in werking is sinds 2011 (de Groot et al., 2022). Het is ontworpen door de *International Integrated Reporting Council* (IIRC). Dit is een internationaal orgaan dat bestaat uit investeerders, accountants, regelgevers en ondernemingen. De waarde van een onderneming wordt beïnvloed door de externe omgeving, relaties met stakeholders en de beschikbaarheid van natuurlijke hulpbronnen. Duurzaamheidsrapportering zal er volgens investeerders mee voor zorgen dat er gerapporteerd wordt hoe ondernemingen op korte, middellange en lange termijn waarde creëren. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen financieel kapitaal, productiekapitaal, intellectueel kapitaal, menselijk kapitaal, sociaal -en relatiekapitaal en natuurlijk kapitaal. Als er uit elk van deze categorieën iets vermeld staat over de impact hiervan in de duurzaamheidsrapportering van een onderneming, mag men dit raamwerk vermelden (Vergoossen, 2022). Het raamwerk is voornamelijk bedoeld voor financiële belanghebbenden (Kamp-Roelands et al., 2021).

TCFD-aanbevelingen (*Task Force on Climate-related Financial Disclosures*) zijn een volgend internationaal raamwerk. De *G20 Financial Stability Board* heeft deze in 2015 opgericht, bedoeld voor het verstrekken van informatie over klimaatgerelateerde financiële risico's en kansen. Hier zijn

vier thema's rond klimaatgerelateerde risico's en kansen belangrijk: *governance*, strategie, risicomanagement en *metrics and targets* (Vergoossen, 2022).

Een laatste belangrijk raamwerk om te vermelden zijn de SASB-standaarden (*Sustainability Accounting Standards Board*) die in 2018 gepubliceerd zijn. Deze organisatie is in 2011 opgericht, bedoeld om in de Verenigde Staten standaarden te ontwikkelen die beursgenoteerde ondernemingen kunnen gebruiken voor de informatieverschaffing over ESG-aspecten die ze vervolgens moeten neerleggen bij de SEC (*Security Exchange Commission*). Ze hebben voor iedere industrie een eigen standaard ontwikkeld (Vergoossen, 2022).

Al deze raamwerken worden slechts op vrijwillige basis gebruikt waardoor het aantal duurzaamheidsrapporten die uitkwamen klein was. Er was dus een gebrek aan goed gedefinieerde, wereldwijd geaccepteerde standaarden. Er is dus bijgevolg nood aan internationale duurzaamheidsrapporteringsstandaarden die bijdragen tot transparantie, betrouwbaarheid en vergelijkbaarheid van niet-financiële rapportering (Gurviš-Suits & Sidorova, 2022). De laatste jaren is er een convergentietendens waarneembaar waarin deze vrijwillige standaarden worden samengenomen in nieuwe raamwerken (Vergoossen, 2022).

Op 3 november 2021 is daarom vanuit de *International Financial Reporting Standards (IFRS) Foundation* de *International Sustainability Standards Board (ISSB)* als normbepaler van de *IFRS Sustainability Standards* opgericht (de Groot et al., 2022; Gurviš-Suits & Sidorova, 2022). Dit is een internationaal raamwerk omtrent duurzaamheids -en klimaatrapportering en is ontwikkeld om de verschillende vrijwillige internationale raamwerken in één coherent wetgevend raamwerk te steken. Hierbij zal men vooral proberen financiële -en duurzaamheidsinformatie te linken met elkaar (IFRS, 2022a). De ISSB is opgesteld om te voldoen aan de vraag van internationale investeerders die een hogere transparantie, betrouwbaarheid, kwaliteit en vergelijkbaarheid van rapportering verwachten over klimaat en andere ESG-aspecten (IFRS, 2022a).

De standaard is nog in volle ontwikkeling en is momenteel ook vrijwillig voor ondernemingen. In maart 2022 zijn er al een tweetal conceptstandaarden ontwikkeld omtrent het milieulijk van duurzaamheid (Vergoossen, 2022). Bij de tweede standaard omtrent klimaat is men ondertussen overeengekomen dat bedrijven zullen worden verplicht te rapporteren over *scope 1, 2 en 3 greenhouse gas emissions*. *Scope 1* emissies zijn emissies die direct van toepassing zijn op de productie van een product of dienst, terwijl *scope 2* emissies indirecte emissies zijn (vb. nutsvoorzieningen). In oktober 2022 is overeengekomen om bedrijven ook te verplichten *Scope 3 greenhouse gas emissions* te rapporteren, over emissies in de toeleveringsketen (indirect) (IFRS, 2022b).

2.2.2 Europese regelgeving

Er is dus een wereldwijde golf gaande omtrent duurzaamheidsrapportering. Ook de Europese Unie heeft raamwerken ontwikkeld (Ransome & Taylor, 2022).

De voornaamste huidige regelgeving in Europa rond duurzaamheidsrapportering is de NFRD (*Non Financial Reporting Directive*), ook wel richtlijn 2014/95/EU inzake niet-financiële rapportage genoemd en is in werking sinds 2017 door de Europese Commissie (Baumüller & Grbenic, 2021; Coppens, 2022). De NFRD is verplicht voor grote beursgenoteerde ondernemingen en krediet- en verzekeringsinstellingen (ofwel grote organisaties van openbaar belang: OOB's) met een personeelsbestand van meer dan 500 werknemers en een balanstotaal van meer dan 20 miljoen euro of een netto-omzet van meer dan 40 miljoen euro. In België is de richtlijn van toepassing op een honderdtal ondernemingen. Andere ondernemingen kunnen deze richtlijn altijd op vrijwillige basis toepassen (Baumüller & Grbenic, 2021; Coppens, 2022; European Commission, 2022; Vergoossen, 2022).

Ook in de Europese raamwerken omtrent duurzaamheidsverslaggeving zijn de ESG-aspecten hetgeen waarop de rapportering gebaseerd is (Gurviš-Suits & Sidorova, 2022). Door deze regelgeving moeten ze minstens informatie verstrekken over omgevingsfactoren, sociale factoren en de behandeling van werknemers, anti-corruptie, respect voor menselijke rechten en omkoping en diversiteit in het management. Ook de risico's en het beheer met betrekking tot hierboven vermelde factoren moet weergegeven worden. Als laatste moet men aanhalen welke niet-financiële prestatie-indicatoren van belang zijn voor de specifieke bedrijfsactiviteiten van de onderneming en een beschrijving van het bedrijfsmodel moet gegeven worden (European Commission, 2022; Vergoossen, 2022). De NFRD is in 2019 aangevuld met richtlijnen specifiek gericht op klimaatrapportering waarin de internationale TCFD-aanbevelingen zijn verwerkt (EC, 2019; in Vergoossen, 2022).

De implementatie van het NFRD-raamwerk heeft ervoor gezorgd dat meer ondernemingen aan duurzaamheidsrapportering doen. Toch zijn er een aantal pijnpunten verbonden aan de implementatie van dit raamwerk. De kwaliteit en implementatie van ESG-aspecten blijkt onvoldoende (Gurviš-Suits & Sidorova, 2022). Zo ontbreken vaak lange termijn doelstellingen of de transitie die ondernemingen nog moeten doormaken. Ook is het vaak onduidelijk hoe het klimaat is ingebed in de strategie van de onderneming (Vergoossen, 2022). Verder blijken ondernemingen nog niet intrinsiek gemotiveerd om deze informatie te verschaffen of doen ze aan *greenwashing*. Dit is het duurzaam voorstellen van een organisatie terwijl dit in werkelijkheid niet zo is (Vergoossen, 2022). Factoren die hierbij een rol spelen zijn de economische druk die ondernemingen eventueel ervaren, de informatieasymmetrie die aanwezig is tussen de verschillende stakeholders en de onderneming en het moreel en ethisch gedrag van de onderneming (He et al., 2022).

Ter ondersteuning van de NFRD werd in april 2021 het *Sustainable Finance Package* geïntroduceerd, een raamwerk specifiek voor ondernemingen die binnen de NFRD-verplichting vallen. Dit pakket bestaat uit de Taxonomieverordening en de *Sustainable Finance Disclosure Regulation* (SFDR) en is bedoeld om de flow van geld richting duurzame activiteiten te duwen (de Groot et al., 2022).

De Taxonomieverordening is te vinden in de EU-verordening 2020/852 betreffende de totstandkoming van een kader (taxonomie) ter bevordering van duurzame beleggingen.

Ondernemingen die onder de NFRD-verplichting vallen, moeten aangeven in welke mate hun economische activiteiten als ecologisch duurzaam kunnen bestempeld worden. Dit doen ze door hun aandeel in de omzet, hun kapitaaluitgaven en operationele uitgaven te linken aan ecologisch duurzame economische activiteiten (Stuckens, 2022; Vergoossen, 2022).

De *Sustainable Finance Disclosure Regulation* is een tweede maatregel van het *Sustainable Finance Package*. Dit is de EU-verordening 2019/2088 betreffende informatieverstopping over duurzaamheid in de financiële dienstensector. Deze regelgeving geldt enkel voor beleggingsadviseurs en vermogensbeheerders die uitvoerig moeten communiceren over duurzaamheidskenmerken van beleggingsproducten. Hierdoor zijn institutionele en particuliere eindbeleggers beter in staat een duurzaam beleggingsbeleid te voeren en weloverwogen, duurzame beleggingsbeslissingen te nemen. Het heeft dus een indirecte werking (Vergoossen, 2022).

2.2.3 Nationale regelgeving

De Belgische wetgeving omtrent duurzaamheidsrapportering is helemaal onderworpen aan de internationale en Europese regelgeving. Belgische ondernemingen kunnen bij het opstellen van duurzaamheidsrapportering kiezen of ze gebruik maken van nationale, Europese of internationale raamwerken. Ze moeten dan in het bestuursverslag aanhalen welk raamwerk ze hebben toegepast (Vergoossen, 2022).

Het nationaal raamwerk is een omzetting van de NFRD op nationaal niveau. Deze omzetting werd bepaald met de wet van 3 september 2017. De wet is bedoeld om de bijdrage van grote ondernemingen aan de verwezenlijking van de doelstellingen inzake duurzame ontwikkeling te ondersteunen. Ze draagt bij tot de maatschappelijke rol die vennootschappen vervullen op de weg naar een duurzame economie (MVO, 2018).

Het VBO (Verbond van Belgische Ondernemingen) heeft een toelichtingsnota opgemaakt die bedoeld is om vennootschappen die onder het toepassingsgebied van de wet van 3 september 2017 vallen of die er vrijwillig aan willen beantwoorden, een leidraad te geven over hoe ze de bepalingen van die wet in de praktijk kunnen toepassen (MVO, 2018).

2.3 Toekomstige Europese regelgeving omtrent duurzaamheidsrapportering (CSRD)

Naast de huidige wetgeving omtrent duurzaamheidsrapportering, is er op Europees niveau heel wat verandering op komst met de CSRD-richtlijn. De inhoud van deze richtlijn wordt beschreven. Daarna wordt uitgelicht welke ondernemingen op welk moment aan deze richtlijn moeten voldoen. Om af te sluiten worden de standaarden die bij deze richtlijn horen vermeld.

2.3.1 CSRD-richtlijn: Inhoud en verschil met NFRD

Op 21 april 2021 publiceerde de Europese Commissie het voorstel voor de nieuwe richtlijn ter vervanging van de NFRD: de *Corporate Sustainability Reporting Directive* (CSRD). Dit heeft tot gevolg dat ondernemingen mee zullen moeten bijdragen aan de doelstellingen van de European Green Deal van 2019. Deze doelstelling bestaat erin om duurzame economische groei te stimuleren en om Europa tegen 2050 klimaatneutraal te maken. De CSRD vereist een jaarlijkse rapportage, die gaat over de ESG-aspecten (Baumüller & Sopp, 2022; de Groot et al., 2022; European Commission, 2022; Pounds, 2022; Vergoossen, 2022). Op 10 november 2022 heeft het Europees parlement de CSRD-richtlijn goedgekeurd met ruime meerderheid (Moore, 2022). De CSRD-richtlijn is in werking getreden op 5 januari 2023 (European Commission, 2022).

De CSRD-wetgeving moet de tekortkomingen van de huidige regelgeving met betrekking tot niet-financiële informatieverschaffing verhelpen. Dit is noodzakelijk omdat er een hoge tijdsdruk aanwezig is om duurzaamheidsverandering te bereiken in de globale economie zoals de klimaatsverandering en zijn impact (Baumüller & Grbenic, 2021).

Door deze richtlijn zal duurzaamheidsverslaggeving meer volledig, betrouwbaar, toegankelijk en vergelijkbaar worden tussen ondernemingen. De EU wil hiermee grotere transparantie en consistentie rond ESG promoten. De info moet gemakkelijker leesbaar en simpeler zijn (Baumüller & Grbenic, 2021; MVO, 2022; Pounds, 2022; Ransome & Taylor, 2022). De CSRD moet ook voldoen aan vereisten die voortvloeien uit andere Europese raamwerken, namelijk de *Sustainable Finance Disclosure Regulation* en de *Taxonomieverordening* (Baumüller & Grbenic, 2021).

De CSRD verschilt aanzienlijk van zijn voorganger, de NFRD. In tabel 1 worden de grootste verschillen duidelijk gemaakt.

Non-Financial Reporting Directive (NFRD)		Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD)
Organisaties van openbaar belang met meer dan 500 werknemers (grote OOB's)	Scope	(1) Grote OOB's (2) Grote ondernemingen, niet zijnde grote OOB's (3) Middelgrote en kleine beursgenoteerde ondernemingen (4) Bepaalde ondernemingen met hoofdkantoor buiten de Europese Unie
Vanaf boekjaren die op of na 1 januari 2017 aanvangen	Inwerkingtreding	Gefaseerd vanaf boekjaren die op of na 1 januari 2024, 2025, 2026, respectievelijk 2028 aanvangen
Kan in afzonderlijk rapport	Duurzaamheidsrapportage	Verplicht in bestuursverslag
Nee	Uniform elektronisch verslaggevingsformaat	Ja
Betrekkelijk globaal en minder prescriptief	Regels	Behoorlijk gedetailleerd en meer prescriptief
Niet verplicht	Assurance	Verplicht ten minste beperkte mate van zekerheid door controlerend accountants of onafhankelijke verleners van assurediensten

Tabel 1: Verschillen NFRD en CSRD (Vergoossen, 2022)

Eerst en vooral breidt het aantal bedrijven die verplicht moeten rapporteren over duurzaamheid aanzienlijk uit (Coppens, 2022; Frost, 2022; Vergoossen, 2022). De CSRD zou in België voor een duizendtal ondernemingen verplicht gelden, terwijl de NFRD slechts aan een honderdtal bedrijven in België verplichtte aan duurzaamheidsrapportering te doen (KPMG, 2022).

Ook is het zo dat er een audit verplicht wordt door de CSRD-richtlijn van de gerapporteerde duurzaamheidsinformatie. De audit moet een redelijke mate van zekerheid verschaffen over het feit dat de duurzaamheidsrapportering van bedrijven betrouwbaar is (de Groot et al., 2022; European Commission, 2022; European Council, 2022; Vergoossen, 2022).

Bij de CSRD moet de duurzaamheidsrapportering verplicht vermeld staan in het jaarverslag in de jaarrekening. Dit was hiervoor niet verplicht. Ook moet er bij de CSRD verplicht een elektronisch formaat van de duurzaamheidsinformatie worden ingediend (European Commission, 2022; European

Council, 2022; Vergoossen, 2022). Deze aspecten zorgen ervoor dat informatie toegankelijk wordt in een centrale EU-database. Hierdoor wordt deze toegankelijker en beter vergelijkbaar in de tijd en tussen ondernemingen (de Groot et al., 2022; Vergoossen, 2022).

Een belangrijk verschil tussen CSRD en NFRD is dat de term verandert van niet-financiële rapportering naar duurzaamheidsrapportering. Dit komt doordat men meer focust op de link naar financiële rapportering bij de duurzaamheidsverslaggeving, net zoals het IFRS vooropstelt bij de ISSB (Vergoossen, 2022).

De CSRD-richtlijn verplicht ook over een heel aantal nieuwe onderwerpen te rapporteren (Baumüller & Grbenic, 2021; European Council, 2022). De CSRD moet zoals de NFRD rapporteren over ecologische factoren, sociale en werkgelegenheidszaken en eerbiediging van mensenrechten, *governance*-factoren en bestrijding van corruptie en omkoping. Aanvullend zal de CSRD rapporteren over de volgende aspecten (Vergoossen, 2022):

- Formuleren van doelstellingen op vlak van duurzaamheid en rapporteren over de vooruitgang bij het bereiken van die doelstellingen.
- Beschrijven van de rol van bestuurs-, leidinggevende en toezichhoudende organen met betrekking tot duurzaamheidselementen.
- Kennisgeven van het bestaan van stimuleringsregelingen voor leden van bestuurs-, leidinggevende en toezichhoudende organen die verband houden met duurzaamheidsaspecten.
- Rapporteren op basis van de dubbele materialiteitsbenadering.
- Beschrijven van bestaande en mogelijk negatieve effecten van de waardeketen van de onderneming, alsook de genomen maatregelen.

De laatste twee aspecten van dubbele materialiteit en de waardeketen zijn niet vanzelfsprekend en zullen dan ook uitgediept worden.

De dubbele materialiteitsbenadering betekent dat men enerzijds verplicht is te rapporteren over de impact van duurzaamheidskenmerken op de onderneming zelf en anderzijds verplicht is te rapporteren over de impact van de onderneming op het milieu en de maatschappij (Baumüller & Grbenic, 2021; MVO, 2022). Er wordt daarnaast ook gekeken hoe beide soorten materialiteit gelinkt zijn aan elkaar. Een voorbeeld hiervan zijn de gevolgen die de klimaatimpact van de onderneming heeft op de waarde van de onderneming zelf (Vergoossen, 2022).

De waardeketen die in het laatste punt hierboven wordt aangehaald, omvat niet enkel de bedrijfsactiviteiten van de onderneming zelf maar ook die van klanten en leveranciers. Er moet over de gehele waardeketen nagegaan worden hoe men duurzaamheid nastreeft. Doordat men de gehele waardeketen moet vermelden in het duurzaamheidsrapport van een onderneming, heeft dit niet alleen gevolgen voor beursgenoteerde en grote ondernemingen maar ook voor KMO's. Zij zijn vaak onderdeel van een waardeketen als leverancier of klant van een beursgenoteerde of grote onderneming. Ondernemingen kunnen dan hogere informatievereisten stellen aan hun partners in die keten, zoals aan KMO's, waardoor ook zij mee worden aangezet om aan duurzaamheidsrapportering te doen (Vergoossen, 2022).

2.3.2 Invoeringsschema CSRD-richtlijn

Nu de inhoud van de CSRD duidelijk is, rest nog de vraag welke ondernemingen op welk tijdstip aan deze richtlijn moeten voldoen.

De rapportageverplichting zal gefaseerd worden ingevoerd. Voor ondernemingen die al moeten voldoen aan de NFRD, dus beursgenoteerde ondernemingen met meer dan 500 werknemers, geldt dat ze moeten rapporteren over boekjaren die beginnen op of na 1 januari 2024. De eerste rapporteringen zullen dus een jaar later, in 2025 gepubliceerd worden. Grote niet-beursgenoteerde ondernemingen moeten rapporteren over boekjaren die beginnen op of na 1 januari 2025. Verder moeten middelgrote en kleine beursgenoteerde ondernemingen (KMO's) rapporteren over boekjaren die beginnen op of na 1 januari 2026. Hierbij wordt rekening gehouden met hun specifieke kenmerken. Micro-ondernemingen worden uit het toepassingsgebied gehaald (de Groot et al., 2022; European Council, 2022; Pounds, 2022; Vergoossen, 2022).

Bijkomend is het de bedoeling dat ondernemingen met een hoofdkantoor buiten de Europese Unie onder CSRD vallen als ze in de EU een netto-omzet van meer dan 150 miljoen euro genereren en ten minste één dochtermaatschappij of filiaal in de EU gevestigd hebben. Zij moeten voorlopig verplicht rapporteren over boekjaren die beginnen op of na 1 januari 2028 (Pounds, 2022; Vergoossen, 2022).

Voor beursgenoteerde ondernemingen onder NFRD betekent dit dus dat ze zich al in 2023 moeten voorbereiden om op 1 januari 2024 te kunnen starten met het verzamelen van de nodige data (Baumüller & Grbenic, 2021). Voor beursgenoteerde KMO's is er een 'opt-out' mogelijk tijdens de transitieperiode, wat wil zeggen dat ze een uitzondering kunnen krijgen voor de verplichting tot 2028 (European Council, 2022). Het is echter nog niet geweten wanneer KMO's gebruik kunnen maken van deze optie.

2.3.3 Standaarden CSRD-richtlijn

Er zijn verschillende standaarden verbonden aan de CSRD-richtlijn. Het is belangrijk hierbij op te merken dat de CSRD bepaalt waar, wanneer en over welke onderwerpen men moet rapporteren, terwijl de ESRS-standaarden (*European Sustainability Reporting Standards*) verduidelijken welke informatie moet gegeven worden voor elk duurzaamheidsprobleem. De standaarden geven dus de details weer van de onderwerpen die moeten gerapporteerd worden volgens de CSRD-richtlijn (Ransome & Taylor, 2022).

De eerste set standaarden van ESRS zijn nog volop in ontwikkeling en zijn op 31 oktober 2022 teruggegaan naar de Europese Commissie voor goedkeuring. Deze standaarden zullen vooral focussen op de groep die onder de NFRD-verplichting vallen omdat deze als eerste aan de nieuwe richtlijn moeten voldoen. Ook ligt er vooral een focus op milieuaspecten. De Europese Commissie houdt hierbij zoveel mogelijk rekening met bestaande internationale initiatieven (EFRAG, 2021a; in Vergoossen, 2022).

De inhoud waarover de CSRD-richtlijn moet rapporteren betreft de ESG-aspecten. Op basis van de ESG-aspecten zijn de standaarden ontwikkeld zoals u ziet in tabel 2 waar de (voorlopige) set van conceptstandaarden wordt weergegeven.

Tegen 31 oktober 2023 zullen er naast deze algemene conceptstandaarden ook een set sectorspecifieke standaarden en standaarden specifiek voor KMO's opgesteld worden (Baumüller & Grbenic, 2021; Gurvitš-Suits & Sidorova, 2022). Door deze afzonderlijke standaarden voor KMO's zullen ook niet-beursgenoteerde KMO's deze standaarden op vrijwillige basis kunnen toepassen (Moore, 2022). Ook sectorspecifieke standaarden zijn nodig aangezien de duurzaamheidsaspecten waarmee een onderneming te maken krijgt, voor een groot deel samenhangen met de bedrijfstakken waarin ze opereren (Vergoossen, 2022).

Cross-cutting exposure drafts	
ESRS 1	General principles
ESRS 2	General, strategy, governance and materiality assessment
Topical standards – Environment	
ESRS E1	Climate change
ESRS E2	Pollution
ESRS E3	Water and marine resources
ESRS E4	Biodiversity
ESRS E5	Resource use and circular economy
Topical standards – Social	
ESRS S1	Own workforce
ESRS S2	Workers in the value chain
ESRS S3	Affected communities
ESRS S4	Consumers & end-users
Topical standards - Governance	
ESRS G1	Governance, risk management and internal control

Tabel 2: Voorlopige conceptstandaarden CSRD-richtlijn (EFRAG, 2023)

Bij elk van bovenstaande standaarden die horen bij de set van conceptstandaarden horen *disclosure requirements* (137 in totaal) waarover men verplicht moet rapporteren. Iedere *disclosure* bestaat dan weer uit sub-thema's. Er wordt eerst besproken wat de doelstelling van de specifieke ESRS-standaard is en wat de interactie is met andere standaarden. Vervolgens worden de *disclosure requirements* uitgewerkt, gevolgd door definities en een *application guidance* waarin staat hoe ondernemingen geacht worden de *disclosure requirements* in praktijk toe te passen (Mennens-Wismans & Jong, 2022).

Het is belangrijk te vermelden dat men moet rapporteren over alle verschillende standaarden, tenzij men kan bewijzen dat een bepaalde standaard niet materieel of niet belangrijk genoeg is voor een bepaalde onderneming (Stuckens, 2022).

Hoofdstuk 3: Vrijwillige duurzaamheidsrapportering

Ondanks de recente trend richting verplichte en uniforme regelgeving omtrent duurzaamheidsrapportering, gebeurt vandaag de dag de meeste duurzaamheidsrapportering nog steeds op vrijwillige basis. Vrijwillige rapportering verwijst naar de rapportering van financiële en niet-financiële informatie die verder gaat dan de naleving van regelgeving. Ondernemingen zullen vanuit economisch perspectief enkel vrijwillig informatie vrijgeven wanneer de verwachte voordelen de directe en indirecte kosten ervan overtreffen.

In dit hoofdstuk wordt nagegaan welke redenen ervoor kunnen zorgen dat ondernemingen duurzaamheidsrapportering al dan niet vrijwillig toepassen (Carmo & Miguéis, 2022). In sectie 3.1 wordt eerst de theorie achter de determinanten voor vrijwillige rapportering uitgelicht. Daarna wordt in sectie 3.2 dieper ingegaan op de determinanten die ervoor zorgen dat ondernemingen vrijwillig aan duurzaamheidsrapportering doen, zowel extern als intern.

3.1 Verklarende theorieën achter vrijwillige rapportering

Er zijn verschillende theorieën die gebruikt worden om te rechtvaardigen waarom ondernemingen al dan niet aan duurzaamheidsrapportering doen. Eerst kan de stakeholdertheorie (*stakeholder theory*) hiervoor een verklaring geven. Daarnaast speelt ook de legitimiteitstheorie (*legitimacy theory*) een rol. Verder is er de signaleringstheorie (*signaling theory*), de agentschapstheorie (*agency theory*), de politieke kostentheorie (*political costs theory*) en de institutionele theorie (*institutional theory*) die hier iets over zeggen. Ten slotte geeft de eigendomskostentheorie (*proprietary cost theory*) aan waarom ondernemingen niet op vrijwillige basis rapporteren.

Een eerste theorie die in de literatuur genoemd wordt is de stakeholdertheorie. Deze theorie geeft aan dat men als manager van een onderneming een plicht voelt om te voldoen aan de verwachtingen van alle stakeholders en niet alleen die van aandeelhouders. De theorie erkent dus belangen van stakeholders zoals rapportering over duurzaamheidsprestaties. Studies hieromtrent gebruiken vaak de omvang van een onderneming als maatstaf voor de druk die wordt uitgeoefend door belanghebbenden (Carmo & Miguéis, 2022). De grootte van een onderneming wordt in sectie 3.2 als interne factor verder verduidelijkt.

Verder speelt de legitimiteitstheorie een rol. Deze theorie richt zich in tegenstelling tot de stakeholdertheorie op de samenleving als geheel in plaats van specifieke belanghebbenden. Volgens deze theorie moet een onderneming, om te kunnen overleven, worden geaccepteerd door de maatschappij. Het is belangrijk om legitimiteit en reputatie te verwerven, behouden of herstellen. Het vrijgeven van duurzaamheidsinformatie kan gebruikt worden om hun activiteiten te legitimeren en sociale acceptatie te verkrijgen (Carmo & Miguéis, 2022; Hummel & Schlick, 2016; Manetti & Bellucci, 2016; Nishitani, Unerman, & Kokubu, 2021; Schreck & Raithel, 2018).

Aanvullend op deze theorieën kan de signaleringstheorie een verklaring geven voor vrijwillige duurzaamheidsverslaggeving. Het is gebaseerd op de aanwezigheid van informatieasymmetrie

tussen het management en de stakeholders. Dit wil zeggen dat het management over meer info beschikt over de onderneming dan de stakeholders. In de context van duurzaamheidsrapportering ontstaat informatieasymmetrie omdat het voor de partijen buiten de onderneming moeilijk is om geloofwaardige informatie te verkrijgen over de duurzaamheidsprestaties en vrijwillige duurzaamheidsrapportage kan een rol spelen bij het verminderen van deze asymmetrie. Ondernemingen met betere duurzaamheidsprestaties zouden volgens deze theorie meer prikkels moeten hebben om vrijwillig informatie hierover vrij te geven. Een determinant voor deze theorie is winstgevendheid (Carmo & Miguéis, 2022; Schreck & Raitchel, 2018). Deze determinant wordt verduidelijkt in sectie 3.2.

De agentschapstheorie is gebaseerd op het contract tussen managers en kapitaalverschaffers van een onderneming. Agentschapskosten en informatieasymmetrie worden door investeerders weerspiegeld in het vereiste rendement en hebben dus invloed op de kapitaalkosten. Het verminderen van agentschapskosten en informatieasymmetrie om zo lagere kapitaalkosten te bereiken, kan een stimulans zijn voor ondernemingen om vrijwillig informatie over hun duurzaamheidsprestaties vrij te geven. Empirisch bewijs als motivatie voor vrijwillige duurzaamheidsrapportering is echter beperkt (Carmo & Miguéis, 2022).

De politieke kostentheorie stelt dat ondernemingen onderhevig zijn aan verschillende politieke kosten zoals het betalen van belastingen, verminderen van overheidssubsidies, ... De theorie voorspelt dat managers in deze context boekhoudkundige keuzes maken die deze vermogensoverdracht in de positieve richting kunnen beïnvloeden. Naast politici kunnen niet-gouvernementele entiteiten en andere belanghebbenden lobbyen voor vermogensoverdrachten van ondernemingen in hun eigen belang. Vrijwillige duurzaamheidsrapportering kan worden gebruikt om de aandacht van anderen af te leiden van aspecten die aanleiding kunnen geven tot deze politieke kosten. Omvang en winstgevendheid worden vaak als proxy gebruikt voor de politieke kosten omdat deze ondernemingen beter zichtbaar zijn voor het publiek en de neiging hebben om onderhevig te zijn aan grotere politieke en regelgevende druk van externe belangengroepen. Andere proxy's voor politieke kosten zijn media-aandacht en het aantal werknemers in een organisatie (Carmo & Miguéis, 2022; Manetti & Bellucci, 2016).

Een laatste theorie die kan verklaren waarom ondernemingen al dan niet aan duurzaamheidsrapportering doen, is de institutionele theorie. Deze theorie beschouwt ondernemingen als opererend binnen een sociaal kader van normen en waarden over wat gepast economisch gedrag is. Als ondernemingen onzeker zijn over welke acties ze moeten ondernemen, proberen ze andere succesvolle ondernemingen na te bootsen om deze onzekerheid te overwinnen. In de context van duurzaamheidsrapportering zullen ze dus aan duurzaamheidsrapportering doen als ze merken dat succesvolle ondernemingen dit ook doen (Carmo & Miguéis, 2022). De manier waarop ondernemingen communiceren met hun stakeholders hangt volgens deze theorie dus af van de instituties waarbinnen ze opereren (Campbell, 2007; in Balluchi, Furlotti, & Torelli, 2020).

Naast bovenstaande theorieën die aangeven waarom ondernemingen aan duurzaamheidsrapportering doen, is er ook een theorie die aangeeft waarom ondernemingen niet aan duurzaamheidsrapportering doen. Deze theorie wordt de theorie van de eigendomskosten genoemd en gaat ervan uit dat vrijwillige duurzaamheidsrapportering twee soorten kosten met zich

meebrengt, namelijk kosten voor het voorbereiden en verspreiden van informatie en kosten voor het vrijgeven van bedrijfseigen informatie die door externe partijen, zoals concurrenten, kan worden gebruikt om de onderneming schade toe te brengen. Aan de ene kant voorspelt deze theorie dus dat managers willen rapporteren als de verwachte baten de kosten overtreffen. Aan de andere kant hebben ondernemingen de neiging om informatie te verbergen die cruciale aspecten van een onderneming onthult die de concurrentiepositie van een onderneming op de markt negatief zou kunnen beïnvloeden. Andere redenen uit een studie van Dissanayake et al. (2021) zijn het gebrek aan kennis over duurzaamheid, de kosten en tijd die ermee gepaard gaat en het gebrek aan initiatieven van de overheid (Carmo & Miguéis, 2022).

Empirisch bewijs toont echter aan dat geen enkele theorie voldoende blijkt om de motieven voor vrijwillige rapportering te verklaren (Carmo & Miguéis, 2022). Daarom worden in sectie 3.2 determinanten weergegeven uit verschillende studies, al dan niet gelinkt aan bovenstaande theorieën.

3.2 Determinanten die bepalen of ondernemingen aan duurzaamheidsrapportering doen

Er kunnen verschillende determinanten invloed hebben op de beslissing van ondernemingen om aan duurzaamheidsrapportering te doen. Deze kunnen opgedeeld worden in externe en interne determinanten. Externe determinanten hebben te maken met institutionele kenmerken van landen of de media, terwijl interne determinanten te maken hebben met kenmerken van een organisatie zelf (Gurvitš-Suits & Sidorova, 2022; Rosati & Faria, 2019). De studies die in deze sectie gebruikt worden, zijn studies van voor de CSRD-richtlijn waardoor er nog geen sprake is van het begrip duurzaamheidsrapportering. Daardoor zal in deze sectie verwezen worden naar synoniemen zoals niet-financiële rapportering, MVO-rapportering of ESG-rapportering.

3.2.1 Externe determinanten

Er zijn een aantal institutionele kenmerken van landen die ervoor zorgen dat ondernemingen vrijwillig rapporteren over duurzaamheid. Ondernemingen die aan niet-financiële rapportering doen, zijn eerder gevestigd in landen met zwakkere arbeidsbeschermingswetten. Deze bevinding kan zich voordoen omdat in deze landen het publieke debat over kwesties op het gebied van arbeidspraktijken mogelijk heftiger is dan in landen met strengere wetten ter bescherming van werknemers. Dus waar dergelijke overheidswetten zwakker zijn, kunnen vakbonden, werknemers, activisten, aandeelhouders en de samenleving als geheel meer druk uitoefenen op organisaties zelf, die op hun beurt proactiever moeten zijn in het vrijwillig rapporteren over hun arbeidspraktijken en duurzaamheidsgedrag (Babiak en Trendafilova, 2011; in Rosati & Faria, 2019).

Ondernemingen die gevestigd zijn in landen met een lagere machtsafstand en meer toegeeflijkheid zullen eerder rapporteren over duurzaamheid. Ook zal er meer aan MVO-rapportering gedaan worden in landen die meer individualistisch zijn. Individualisme houdt namelijk verband met groen

corporatisme, milieu-innovatie, eerlijke arbeidspraktijken en sociale betrokkenheid van bedrijven. ESG-rapportering blijkt ook positief gelinkt aan landen met hogere uitgaven aan tertiair onderwijs. Dit komt doordat deze landen een grotere interesse hebben in het ontdekken en toepassen van nieuwe onderzoeksontwikkelingen, inclusief kaders voor niet-financiële rapportering. Verder blijkt dat landen met een hoger gemiddeld niveau van nationale maatschappelijke verantwoordelijkheid en hogere klimaatkwetsbaarheid eerder zullen rapporteren. Deze landen ervaren meer politieke en sociale druk om duurzamer te handelen (Rosati & Faria, 2019).

Een andere externe factor is media zichtbaarheid en het gebruik van sociale media zoals Twitter, Facebook en Youtube (Bansal, 2005; in Gurvitš-Suits & Sidorova, 2022; Manetti & Bellucci, 2016). In een studie van Reverte (2009) voor Spaanse beursgenoteerde ondernemingen blijkt dat publieke en sociale zichtbaarheid een duidelijk argument is om een MVO-rapport te publiceren (Girón et al., 2021). MVO-rapportering kan ook een instrument zijn om te reageren na bijvoorbeeld negatieve media-aandacht (Islam, 2010; in Nigri & Del Baldo, 2018). De reputatie van een onderneming is dus een belangrijke determinant om aan MVO-rapportering te doen. Dit kan men linken aan de legitimiteitstheorie in sectie 3.1 (Mouchamps, 2014; in Nigri & Del Baldo, 2018, Stuckens, 2022).

Er is een trend merkbaar dat ondernemingen zich steeds meer verplicht voelen hun activiteiten op sociale media te vermelden en hierbij verantwoording moeten afleggen over de impact die deze activiteiten hebben op de omgeving. Sociale media worden vooral gebruikt als éénrichtingverkeer richting stakeholders om de aanwezigheid van de onderneming in de samenleving te legitimeren. Er is weinig interactie mogelijk met de stakeholders zelf om de inhoud van de ESG-rapportering mee te gaan bepalen (Manetti & Bellucci, 2016). Deze trend kan ook een positief effect hebben op *greenwashing*. Dit is de term die wordt toegepast op ondernemingen die zich beter voordoen op het gebied van ESG-aspecten dan dat ze deze daadwerkelijk naleven. Het manipuleren van iemands bedrijfsimago is gemakkelijker te bereiken dan het aanpassen van de eigen niveaus van duurzaamheidsprestaties of die van de toeleveringsketen (Manetti & Bellucci, 2016).

Een laatste externe variabele heeft te maken met de macht van stakeholders en investeerders (Nicole et al., 2020; in Gurvitš-Suits & Sidorova, 2022). Vandaag de dag is de vraag naar transparantie over activiteiten in een onderneming aanzienlijk gestegen (Grosbois, 2012; in Nigri & Del Baldo, 2018). Het rapporteren van duurzaamheidsinformatie kan dan ook investerings- en klantenbeslissingen beïnvloeden (Monsma, 2004; in Nigri & Del Baldo, 2018; Stuckens, 2022). Investeerders geven een positieve waarde aan de publicatie van niet-financiële rapportering (Berthelot, Coulmont & Serret, 2012; in Girón, 2021). Duurzaamheidsrapportering kan een onderneming helpen een beter competitief voordeel in de markt te bereiken en eventueel een nieuw competitief voordeel te creëren en dit is dus een belangrijke determinant voor ondernemingen om eraan te voldoen (Fracarolli Nunes & Lee Park, 2017; in Rosati & Faria, 2019; Kuzey and Uyar 2017; in Girón et al., 2021). Bij een onderzoek van Carmo & Miguéis (2022) blijkt dat vooral vereisten van specifieke klanten en het moederbedrijf en de noodzaak om te communiceren met belanghebbenden, met name klanten, de lokale gemeenschap en leveranciers, ertoe bijdraagt dat ondernemingen aan niet-financiële rapportering doen.

3.2.2 Interne determinanten

Naast de externe determinanten zijn er ook interne determinanten in een onderneming die ervoor kunnen zorgen dat organisaties vrijwillig aan duurzaamheidsrapportering doen. Bedrijfskenmerken spelen een sleutelrol bij duurzaamheid en de rapportering hierover (Balluchi, Furlotti, & Torelli, 2020).

Een eerste determinant die belangrijk blijkt uit de literatuur is de bedrijfsgrootte (Bhattacharyya, 2014, Fuertes & Garcia, 2013; in Gurvitš-Suits & Sidorova, 2022). Een grotere onderneming zou samengaan met een grotere kans dat een onderneming aan ESG-rapportering doet (Balluchi et al., 2020; Carmo & Miguéis, 2022; Girón et al., 2021; Rosati & Faria, 2019). Dit kan verklaard worden door de grote publieke zichtbaarheid en druk die grote ondernemingen ervaren om hun reputatie en imago te behouden (Carmo & Miguéis, 2022; Girón et al., 2021). Deze determinant sluit nauw aan bij de stakeholdertheorie en legitimiteitstheorie (Carmo & Miguéis, 2022).

Een tweede determinant heeft te maken met het bestuur en eigenaarschap van een onderneming (Glushkova & Gurvits, 2019; in Gurvitš-Suits & Sidorova, 2022). Er blijkt een positieve relatie tussen de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport en een hoger percentage vrouwen in de raad van bestuur (Rosati & Faria, 2019). Dit betekent dat genderdiversiteit in het bestuur een bepalende determinant is voor de brede acceptatie van duurzaamheid in ondernemingen (Girón et al., 2021). Ook een raad van bestuur met jonge leden heeft een positieve impact op de aanwezigheid van een ESG-rapport. Oudere raden van bestuur zijn gemiddeld negatief gerelateerd aan de vroege adaptatie van ESG-rapportage (Rosati & Faria, 2019). Toch is er een studie die aangeeft dat de ouderdom van een raad van bestuur geen significante invloed heeft op de mate van ESG-rapportering (Girón et al., 2021). Verder heeft een geconcentreerd eigenaarschap in een onderneming een negatieve invloed op de kwaliteit van ESG-rapportering (Brammer & Pavelin, 2006; in Rosati & Faria, 2019). Familiebedrijven blijken ook gevoeliger voor mediazichtbaarheid dan andere ondernemingen en de controle van een familie over een onderneming heeft een positief verband met de mate van ESG-rapportering wanneer er een directe invloed van een familie op een onderneming is, bijvoorbeeld door de aanwezigheid van de oprichter in het bestuur. In het geval van indirecte invloed, zonder betrokkenheid van familie in het bestuur, is de mate van eigendom van de familie negatief gerelateerd aan de mate van rapportering (Carmo & Miguéis, 2022). Verder blijkt dat ondernemingen met een groter aandeel onafhankelijke bestuursleden meer geneigd zijn aan ESG-rapportering te doen (Herda, Taylor, & Winterbotham, 2012).

Verder is ook de winstgevendheid van een onderneming een belangrijke factor om aan ESG-rapportering te doen (Hernandez-Pajares & Pocomucha Valdivia, 2021; in Rosati & Faria, 2019). Anam et al. (2011) zien een link tussen niet-financiële rapportering en de bedrijfswaarde door een stijging in transparantie en consequente vermindering in devaluatie van de aandelenprijs wat de bedrijfswaarde doet stijgen (Carmo & Miguéis, 2022; Girón, 2021). Hierbij is de link te maken met de signaleringstheorie waarbij het gebruik van rapportering als signaal dient voor de kwaliteit van ondernemingen omtrent duurzaamheid (Carmo & Miguéis, 2022). Belastingen, activa en winstmarge hebben een significante invloed op duurzaamheid en economische prestaties (Girón et al., 2021). Vreemd genoeg blijkt het rendement op eigen vermogen (ROE) een zwakke negatieve relatie te

hebben met ESG-rapportering (Balluchi et al., 2020; Rosati & Faria, 2019). Ook werd er een negatieve relatie gevonden tussen een hoog niveau van schulden en niet-financiële rapportering omdat ondernemingen moeilijker de kosten kunnen dragen die noodzakelijk zijn om te kunnen rapporteren (Stanny & Ely, 2008; in Girón et al., 2021). Anderzijds blijkt dat er hogere schulden kunnen aangegaan worden als men aan ESG-rapportering doet doordat schuldeisers het belang inzien van ESG-rapportering (Haniffa & Cooke, 2005; in Girón et al., 2021). Ook een hoger niveau van immateriële activa in een onderneming kan positief gelinkt worden aan ESG-rapportering (Rosati & Faria, 2019).

Er blijkt een positieve relatie tussen duurzaamheidsprestaties van een onderneming en het rapporteren over duurzaamheid (Rosati & Faria, 2019). In een studie over Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen blijkt echter dat ook ondernemingen die geen grote impact hebben op het klimaat toch veel informatie hierover opnemen in het bestuursverslag. Dit kan gedreven zijn door de grote maatschappelijke aandacht en druk voor dit onderwerp (Kamp-Roelands & Looijenga, 2022). In een studie van Gray et al. (1995) beweert men dat sommige ondernemingen prikkels hebben om te rapporteren, en dat deze niet altijd positief correleren met hun duurzaamheidsprestaties (Manetti & Bellucci, 2016).

Verder heeft ook de sector een impact op MVO-rapportering. De activiteitensector kan aanleiding geven tot legitimiteitsproblemen en wordt vaak genoemd als bepalende factor voor vrijwillige rapportering (Carmo & Miguéis, 2022; Hummel & Schlick, 2016). Ondernemingen zullen eerder aan MVO-rapportering doen als ze opereren in de productiesector (Girón, Kazemikhasragh, Cicchiello, & Panetti, 2021). Sectoren met een hoge sociale en milieu impact en met een dichte relatie naar consumenten zullen eerder geneigd zijn aan MVO-rapportering te doen door de grote druk van stakeholders en het bewijs dat ze moeten leveren voor hun verantwoordelijkheid die ze hebben tegenover de maatschappij (Balluchi et al., 2020; Carmo & Miguéis, 2022; Girón et al., 2021). Verder blijkt dat bedrijven uit de sectoren olie en gas, industrie en nutsbedrijven over het algemeen meer vrijwillige rapporten opstellen dan andere ondernemingen. Ondernemingen die behoren tot deze industrieën opereren in een context van grote aandacht en zorg voor milieukwesties en gerelateerde vervuiling, dus verzoeken om informatie omtrent duurzaamheid van de gemeenschap en alle belanghebbenden zullen waarschijnlijk groter en dringender zijn. Ondernemingen in de hightech en financiële sectoren zijn dan weer minder geneigd aan MVO-rapportering te doen (Balluchi et al., 2020).

Deel III: Empirische toetsing

Hoofdstuk 4: Ontwikkeling van de hypothesen

In dit hoofdstuk worden hypothesen ontwikkeld die in deze studie onderzocht worden. Deze hypothesen worden opgesteld aan de hand van de centrale onderzoeksvraag en bijhorende deelvragen die in het eerste hoofdstuk werden opgezet. De literatuur uit deel II wordt hierbij als leidraad gebruikt. Aangezien er in dit onderzoek gefocust wordt op KMO's, is het eerst belangrijk te duiden wat de impact van de nieuwe regelgeving is op KMO's.

Beurgenoteerde KMO's moeten tegen 2026 voldoen aan de Europese CSRD-richtlijn. Ze moeten dus rapporteren over boekjaren die beginnen op of na 1 januari 2026. Er zal rekening gehouden worden met specifieke kenmerken van de beursgenoteerde KMO's maar standaarden hiervoor dienen nog uitgewerkt te worden. Ook blijkt er een 'opt-out' optie mogelijk voor beursgenoteerde KMO's tot 2028. Het is echter niet duidelijk voor welke beursgenoteerde KMO's dit zal gelden (de Groot et al., 2022; European Council, 2022; Pounds, 2022; Vergoossen, 2022).

De impact van regelgeving op KMO's blijft niet beperkt tot beursgenoteerde KMO's. De toepassing van de CSRD-richtlijn vereist namelijk dat ondernemingen bijkomend rapporteren over de duurzaamheidsprestaties van de toeleveringsketen, dus van leveranciers en klanten. Grote ondernemingen zullen aan andere ondernemingen zoals (niet-beursgenoteerde) KMO's moeten bevragen wat zij doen op het vlak van duurzaamheid. Dit motiveert KMO's om zelf na te denken over hun duurzaamheidsrapportering en heeft dus een impact op zowel beursgenoteerde als niet-beursgenoteerde KMO's (Vergoossen, 2022).

Momenteel kunnen KMO's dus enkel terugvallen op vrijwillige raamwerken. Uit de literatuurstudie is gebleken dat verschillende determinanten (extern en intern) een invloed kunnen hebben op de aanwezigheid van een MVO-rapport (zie sectie 3.2).

Een belangrijke determinant betreft het bestuur en eigenaarschap van een onderneming (Gurviš-Suits & Sidorova, 2022). De studies die hierop betrekking hebben zijn echter gebaseerd op grote ondernemingen. Daarom is het interessant te onderzoeken of deze relaties ook gelden voor niet-beursgenoteerde KMO's. Men spreekt in deze studies ook van MVO-rapportering of niet-financiële rapportering omdat deze studies reeds een paar jaar oud zijn en er toen nog geen sprake was van het begrip duurzaamheidsrapportering. Verder zijn er ook amper studies te vinden hierover in België. Het is dus ook interessant om dit te onderzoeken in een Belgische context.

Een eerste kenmerk van de raad van bestuur die van invloed kan zijn op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport is het geslacht. In de literatuur blijkt dat er een positieve relatie is tussen de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport en een hoger percentage vrouwen in de raad van bestuur. Genderdiversiteit in het bestuur is een bepalende factor voor de brede acceptatie van duurzaamheid in ondernemingen. Vrouwen zouden in tegenstelling tot mannen beter moreel en ethisch handelen en zijn over het algemeen meer betrokken bij klimaat- en milieukwesties. (Smith & Rogers, 2000, in Giron et al., 2021; Rosati & Faria, 2019). We verwachten dan ook dat bij niet-

beursgenoteerde KMO's een positieve relatie blijkt tussen het percentage vrouwen in de raad van bestuur en de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. Zo komen we tot volgende hypothese:

Hypothese 1: Er is een positieve relatie tussen het percentage vrouwen in de raad van bestuur en de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport bij niet-beursgenoteerde KMO's.

Een tweede kenmerk van de raad van bestuur is de gemiddelde leeftijd. De literatuur is niet éénduidig. Enerzijds spreekt men van een positief verband tussen een raad van bestuur met jonge leden en de aanwezigheid van een ESG-rapport. Oudere raden van bestuur blijken ook negatief gecorreleerd aan de vroege invoering van ESG-rapportering. Volgens Post et al. (2011) zou deze relatie kunnen worden toegeschreven aan het feit dat jonge mensen zich grotere zorgen maken omtrent milieukwesties en dus ook meer het milieu willen beschermen. Ook kunnen jonge mensen zich sneller aanpassen aan nieuwigheden en dus ook aan nieuwe regelgeving (Rosati & Faria, 2019). Anderzijds is er een studie die aangeeft dat de ouderdom van de raad van bestuur geen significante invloed heeft op de aanwezigheid van een ESG-rapportering (Girón et al., 2021). Voor Belgische niet-beursgenoteerde KMO's wordt er verwacht dat er een positief verband is tussen een lage gemiddelde leeftijd en de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. De hypothese is daarom als volgt:

Hypothese 2: Er is een positieve relatie tussen een lage gemiddelde leeftijd in de raad van bestuur en de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport bij niet-beursgenoteerde KMO's.

Het derde kenmerk dat gekozen wordt voor deze studie is de academische achtergrond van de leden van de raad van bestuur. Dit kenmerk is nog niet onderzocht door de literatuur. We verwachten dat een raad van bestuur met een universitair of hoger onderwijs diploma eerder aan duurzaamheidsrapportering zal doen. Dit verwachten we omdat leden van de raad van bestuur met een hoger of universitair diploma meer kennis hebben ontwikkeld over duurzaamheid waardoor verwacht wordt dat ze sneller zullen rapporteren hierover. We verwachten ook dat een raad van bestuur met een achtergrond in de natuur-of sociale wetenschappen eerder geneigd zal zijn om aan duurzaamheidsrapportering te doen. Aangezien ze in deze opleidingen inzichten meekregen over duurzaamheid, zullen ze zich hier meer voor willen inzetten en dus ook eerder geneigd zijn hierover te rapporteren. Zo komen we tot de laatste hypothesen:

Hypothese 3: De scholingsgraad van de raad van bestuur heeft een impact op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport bij niet-beursgenoteerde KMO's.

Hypothese 4: Een raad van bestuur met een achtergrond in de natuur-of sociale wetenschappen heeft een positieve impact op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport bij niet-beursgenoteerde KMO's.

Hoofdstuk 5: Methodologie

In dit hoofdstuk wordt er dieper ingegaan op de onderzoeksopzet. In sectie 5.1 wordt besproken hoe de hypothesen getoetst worden. Aan de hand van een vragenlijst en bijkomende Bel-first data wordt geprobeerd een antwoord te bieden op de onderzoeksvraag. De verschillende variabelen worden uitgediept en er wordt een opdeling gemaakt in de afhankelijke variabele, de onafhankelijke variabelen en de controlevariabelen. Verder wordt in deze sectie bepaald hoe de data verzameld en verwerkt wordt.

Daarnaast wordt in sectie 5.2 dieper ingegaan op de bijkomende interviews waarbij gefocust wordt op de verschillende respondenten en ondernemingen en het plan van aanpak om de interviews te verwerken. Deze interviews zijn nodig om een beter beeld te krijgen op de onderzoeksvraag en om dieper in te gaan op de redenen waarom KMO's geen duurzaamheidsrapport opstellen.

5.1 Oorspronkelijke onderzoeksopzet: kwantitatief

Voorafgaand is er in deze studie gekozen voor kwantitatief onderzoek aangezien door dit soort onderzoek duidelijk wordt wat de verbanden zijn tussen de verschillende kenmerken van de raad van bestuur en de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. Men kan hierdoor aangeven welke kenmerken van de raad van bestuur een significante invloed hebben op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport en of het een positief of negatief verband betreft. Kwantitatief onderzoek maakt het dus mogelijk om de hypothesen van hoofdstuk 4 te onderzoeken.

Er wordt met een vragenlijst gewerkt omdat men op deze manier veel respondenten kan bereiken en zo de relatie tussen de variabelen duidelijk wordt. De vragenlijst wordt elektronisch verstuurd via *Qualtrics* zodat men meer respondenten kan bereiken. Het nadeel hiervan is dat het voor de respondenten makkelijker zal zijn om de vragenlijst niet in te vullen omdat er geen persoonlijk contact is tussen de onderzoeker en de respondent.

5.1.1 Bepaling van de variabelen

Voor het testen van de hypothesen worden drie verschillende categorieën van variabelen gebruikt, namelijk de afhankelijke variabele, onafhankelijke variabelen en controlevariabelen. Deze worden in de secties hieronder verduidelijkt.

5.1.1.1 Afhankelijke variabele

De afhankelijke variabele is de variabele waarrond het onderzoek voornamelijk draait (Khalid, Abdullah, & Kumar M, 2012). In deze studie gaat het over een duurzaamheidsrapport. Hierbij gaat het niet zozeer om de inhoud van zo een rapport maar om het feit of er al dan niet een duurzaamheidsrapport aanwezig is bij een niet-beursgenoteerde KMO.

Zoals in sectie 2.1 wordt aangehaald, bestaan er verschillende soorten duurzaamheidsrapporten. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen afzonderlijke milieu-, sociale- en *governance*-verslagen, duurzaamheidsrapporten over alle ESG-aspecten, financiële verslagen met beperkte info over ESG-aspecten en geïntegreerde verslagen waarbij financiële en duurzaamheidsinformatie in één jaarverslag worden bekendgemaakt (Vergoossen, 2022). In dit onderzoek maken we geen onderscheid tussen de verschillende rapporten en is het de vraag of de bevraagde ondernemingen aan eender welke vorm van duurzaamheidsrapportering doen.

De dummyvariabele **DRAP** wordt gebruikt om aan te duiden of er een duurzaamheidsrapport aanwezig is in de onderneming (waarde 1) of niet (waarde 0).

5.1.1.2 Onafhankelijke variabelen

Een onafhankelijke variabele is een variabele die een positieve of negatieve invloed heeft op de afhankelijke variabele (Khalid et al., 2012). In deze studie is het belangrijk om na te gaan of kenmerken van de raad van bestuur bij niet-beursgenoteerde KMO's een invloed hebben op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport.

Een eerste onafhankelijke variabele is het 'percentage vrouwen' in de raad van bestuur (RvB). **VRVB** is een continue variabele en geeft het totaal percentage van vrouwen weer in de raad van bestuur van niet-beursgenoteerde KMO's.

Voor het toetsen van hypothese 2 is het essentieel dat de variabele 'leeftijd' wordt opgenomen. De variabele geeft weer wat de gemiddelde leeftijd is van de raad van bestuur van niet-beursgenoteerde KMO's. Een raad van bestuur wordt als jong gezien in deze studie als de gemiddelde leeftijd van de leden onder de 45 jaar ligt. De dummyvariabele **LRVB** geeft de waarde 1 als de gemiddelde leeftijd van de raad van bestuur onder de 45 jaar ligt. De waarde 0 wordt toegekend als de gemiddelde leeftijd van de raad van bestuur boven de 45 jaar ligt.

Een derde variabele die nodig is voor hypothese 3 is de scholingsgraad van de leden van de raad van bestuur. Hierbij wordt enerzijds een onderscheid gemaakt tussen 'middelbaar diploma', 'hoger onderwijs diploma' en 'universitair onderwijs diploma'. De dummyvariabele **DRVVB** geeft de waarde 1 als de meeste bestuursleden een universitair of hoger diploma hebben. De variabele krijgt de waarde 0 als de meeste bestuursleden een middelbaar diploma heeft.

Als laatste is er een variabele voor hypothese 4 die aanduidt of de meerderheid van de leden van de raad van bestuur een diploma in de natuur-of sociale wetenschappen heeft. Deze achtergrond in de natuur-of sociale wetenschappen wordt in deze studie gedefinieerd als studies in de chemie, biologie, fysica en bio-ingenieur, maar ook in de sociale wetenschappen. De dummyvariabele **NRVB** geeft de waarde 1 als de meeste bestuursleden een studie in de natuur-of sociale wetenschappen hebben. De variabele krijgt de waarde 0 in de andere gevallen.

5.1.1.3 Controlevariabelen

De afhankelijke variabele 'aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport' zal niet enkel door de onafhankelijke variabelen beïnvloed worden. Naast de onafhankelijke variabelen moet er ook rekening gehouden worden met controlevariabelen. Dit zijn variabelen die een deel van de variatie in de afhankelijke variabelen kan verklaren en bijgevolg een storende factor zijn in de studie. Het is daarom belangrijk om de invloed van deze controlevariabelen constant te proberen houden zodat men de variatie in de afhankelijke variabelen kan verklaren door uitsluitend de onafhankelijke variabelen (Khalid et al., 2012).

Een belangrijke controlevariabele die de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport uitlegt, is de grootte van de onderneming die wordt aangeduid als **GROOTTE**. Het blijkt namelijk uit de literatuur dat er verwacht kan worden dat er een positief verband is tussen de grootte en het opstellen van een duurzaamheidsrapport. Grote ondernemingen zouden dus meer geneigd zijn een duurzaamheidsrapport op te stellen in vergelijking met kleine ondernemingen (Balluchi et al., 2020; Carmo & Miguéis, 2022; Girón et al., 2021; Rosati & Faria, 2019). De grootte van een KMO wordt in deze studie gemeten door te kijken naar de totale activa.

Verder wordt de schuldgraad als determinant van het al dan niet uitbrengen van een duurzaamheidsrapport genoemd. Deze wordt aangeduid door **SCHULDGRAAD**. Er is onduidelijkheid in de literatuur over de invloed van de schuldgraad (Stanny & Ely, 2008; in Girón et al., 2021). Toch blijkt ook dat door ESG-rapportering, bedrijven kunnen legitimeren naar schuldeisers toe dus dat dit wel een positief effect heeft hierop (Haniffa & Cooke, 2005; in Girón et al., 2021). Deze controlevariabele zal in deze studie bepaald worden door middel van de *total debt ratio*. Deze ratio legt uit wat de totale schulden van een onderneming zijn ten opzichte van de totale activa.

Naast de grootte en de schuldgraad wordt ook de **ROA** (*return on assets*) genoemd als determinant. Deze variabele geeft de winstgevendheid van de onderneming weer. Voorgaande onderzoeken zijn het niet eens over de link met duurzaamheidsrapportering. Anam et al. (2011) vindt een positief verband tussen MVO-rapportering en winstgevendheid (Carmo & Miguéis, 2022; Girón et al., 2021). Vreemd genoeg blijkt het rendement op eigen vermogen (ROE) een zwakke negatieve relatie te hebben met ESG-rapportage (Balluchi et al., 2020; Rosati & Faria, 2019). Deze variabele wordt gemeten door de EBIT (*Earnings Before Interest and Taxes*) van ondernemingen te bekijken ten opzichte van de totale activa.

Een laatste controlevariabele is de **SECTOR**. Ondernemingen zullen volgens de literatuur eerder aan MVO-rapportering doen als ze opereren in de productiesector (Girón et al., 2021). Verder blijkt dat bedrijven uit de sectoren olie en gas, industrie en nutsbedrijven over het algemeen meer vrijwillige rapporteringen opstellen dan andere ondernemingen. Ondernemingen in de hightech en financiële sectoren zijn dan weer minder geneigd aan MVO-rapportering te doen (Balluchi et al., 2020). Deze controlevariabele wordt in dit onderzoek een dummy variabele waarbij er een waarde 1 wordt toegekend als de KMO zich in de productiesector bevindt of in sectoren van olie en gas, industrie en nutsbedrijven. In de andere gevallen krijgt deze variabele de waarde 0.

Variabele	Beschrijving van de variabele
AFHANKELIJKE VARIABLE	
DRAP	Een dummyvariabele met de waarde 1 indien er een duurzaamheidsrapport aanwezig is bij een onderneming. Een 0 wordt toegekend in de andere gevallen.
ONAFHANKELIJKE VARIABLEN	
VRVB	Het percentage vrouwen in de raad van bestuur.
LRVB	Een dummyvariabele met de waarde 1 indien de gemiddelde leeftijd van de raad van bestuur onder de 45 jaar ligt. Een 0 wordt toegekend in de andere gevallen.
DRVB	Een dummyvariabele met de waarde 1 indien de meeste leden van de raad van bestuur een hoger of universitair diploma hebben. Een 0 wordt in de andere gevallen toegekend.
NRVB	Een dummyvariabele met de waarde 1 indien de meeste leden van de raad van bestuur een diploma in de natuur- of sociale wetenschappen hebben. Een 0 wordt toegekend in de andere gevallen.
CONTROLEVARIABLEN	
GROOTTE	Het totaal van de activa van een onderneming.
SCHULDGRAAD	De ratio van de totale schulden ten opzichte van de totale activa.
ROA	De ratio van <i>Earnings before interest and taxes</i> (EBIT) ten opzichte van de totale activa.
SECTOR	Een dummyvariabele met de waarde 1 indien de onderneming een productieonderneming is of als ze opereren in de sectoren van olie en gas, industrie en nutsondernemingen. Een 0 wordt toegekend in de andere gevallen.

Tabel 3: Overzicht variabelen

5.1.2 Dataverzameling / totstandkoming van de steekproef

De afhankelijke en onafhankelijke variabelen zijn niet terug te vinden in de databank van Bel-first. Dit is de reden waarom er een vragenlijst is opgesteld. Deze vragenlijst wordt elektronisch verstuurd via het programma Qualtrics naar verschillende niet-beursgenoteerde KMO's doorheen Vlaanderen.

Bij het opstellen van de vragenlijst wordt rekening gehouden met een aantal richtlijnen die Sekaran en Bougie (2010) geformuleerd hebben. Allereerst is het belangrijk dat de vragen zo kort mogelijk gehouden worden en dat ze zijn afgestemd op het niveau van de respondenten. Daarnaast is er aandacht gegeven aan de volgorde van de vragen en is er nergens gevraagd naar de identiteit van de respondent. De ondernemingsnaam wordt wel bevraagd omdat deze nodig is om daarna de controlevariabelen op te zoeken in de databank van Bel-First.

Er is geopteerd om de vragenlijst zo kort mogelijk te houden (maximaal vijf minuten) zodat leden van de raad van bestuur sneller geneigd zijn om de vragenlijst in te vullen. In de vragenlijst wordt ook aandacht gegeven aan de definitie van een KMO en de definitie van een duurzaamheidsrapport. Zo weten respondenten snel of ze aan deze criteria voldoen. In deze studie worden de wettelijke criteria van een KMO overgenomen, namelijk een personeelsbestand van maximum 250 werknemers én een omzet van maximum 50 miljoen euro of een balanstotaal van maximum 43 miljoen euro (Vlaamse Overheid, 2023).

Deze vragenlijst werd doorgestuurd naar bedrijfsleiders en leden van raden van bestuur van niet-beursgenoteerde KMO's in België. De strategie die hiervoor gebruikt werd, is de sneeuwbal methode. Door mijn persoonlijk en professioneel netwerk aan te spreken, werd geprobeerd respondenten te vinden. Bij het bevragen van verschillende KMO's werd er gevraagd om deze vragenlijst door te sturen naar andere KMO's die zij kennen totdat er een significante grootte van steekproef wordt bereikt.

Aantal respondenten vragenlijst	
Verstuurde e-mails	150-tal
Vragenlijst beantwoord	68
Vragenlijst volledig ingevuld	33
- Ondernemingen zonder duurzaamheidsrapport	30
- Ondernemingen met duurzaamheidsrapport	3
Bruikbare antwoorden	25
- Ondernemingen zonder duurzaamheidsrapport	23
- Ondernemingen met duurzaamheidsrapport	2

Tabel 4: Aantal respondenten vragenlijst

In totaal werd er naar een 150-tal ondernemingen of personen een e-mail verstuurd met de vragenlijst. Hiervan hebben er 68 de vragenlijst beantwoord. Er werden echter verschillende ontbrekende waardes geconstateerd. Dit kan te verklaren zijn door het feit dat respondenten merkten dat ze toch niet in aanmerking kwamen voor het invullen van de vragenlijst (geen lid van de raad van bestuur of geen KMO) of geen antwoord wilden geven op de desbetreffende vragen. Zoals in tabel 4 vermeld staat, zijn er 33 vragenlijsten volledig ingevuld door ondernemingen met of zonder een duurzaamheidsrapport. Van de 33 ondernemingen, zijn er slechts drie van deze ondernemingen met een duurzaamheidsrapport.

Ondanks het feit dat 33 ondernemingen de vragenlijst volledig hebben ingevuld, blijken er slechts 25 ondernemingen bruikbaar voor het onderzoek. Dit is te wijten aan het feit dat bepaalde ondernemingen toch te groot bleken te zijn om als KMO in aanmerking genomen te kunnen worden of het feit dat er bij logische controles fouten bleken te zitten in bepaalde vragen waardoor deze uit de lijst moesten gehaald worden. Zo kan er verder onderzoek gedaan worden met 23 ondernemingen zonder duurzaamheidsrapport en twee ondernemingen met duurzaamheidsrapport.

Verder blijkt dat er slechts één lid van de raad van bestuur de vragenlijst telkens invulde voor de gehele raad van bestuur van die onderneming. Dit kan ervoor zorgen dat bepaalde data eventueel onjuist blijken te zijn omdat deze personen bijvoorbeeld niet precies weten wat de juiste leeftijd van de andere leden van de raad van bestuur is.

5.2 Extra onderzoeksopzet: kwalitatief

Door het feit dat er zeer weinig respondenten de vragenlijst hebben ingevuld, kunnen er geen statistische conclusies getrokken worden uit de vragenlijst en is het testen van de hypothesen op deze manier niet mogelijk. Er werd besloten bijkomend interviews af te nemen om zo meer informatie in te winnen over de onderzoeksvraag en duurzaamheidsrapportering in het algemeen. Deze aanpak wordt in deze sectie besproken.

5.2.1 Steekproef en dataverzameling

Er werd besloten om diepte-interviews af te nemen bij vier respondenten van ondernemingen zonder duurzaamheidsrapport. Door deze methode toe te passen is het interessant om te kijken naar de redenen waarom niet-beursgenoteerde KMO's geen duurzaamheidsrapport opstellen en of er een verschil zit in redenen die ze geven. Ook is het interessant te bevragen wat nu juist de impact is van de raad van bestuur op het al dan niet publiceren van een duurzaamheidsrapport. Op deze manier wordt er meer inzicht verkregen in de ervaringen en gevoelens van de respondenten over de redenen waarom ze als onderneming geen duurzaamheidsrapportering publiceren. Deze interviews komen bovenop het kwantitatief onderzoek om zo belangrijke aspecten te benadrukken en uit te wijden over het onderwerp van duurzaamheidsrapportering.

Door contacten te zoeken in het eigen netwerk, konden er vier respondenten gecontacteerd worden. In dit onderzoek is er specifiek gericht op leden van de raad van bestuur van niet-beursgenoteerde KMO's. Deze respondenten werden gecontacteerd in de periode van 17 april 2023 tot en met 5 mei 2023. De respondenten werden via mail of telefonisch gecontacteerd en de interviews werden via Teams afgenomen.

Tabel 5 geeft een overzicht van de gegevens van de raad van bestuur waarvan de respondenten lid zijn. Er kan opgemerkt worden dat bij alle ondernemingen van de respondenten het aantal leden in de raad van bestuur tussen de drie en vijf liggen en dat er steeds een minderheid aan vrouwen aanwezig is in de raad van bestuur.

Geïnterviewde *	Onderneming *	Aantal leden RvB	Vrouwen in RvB	Gemiddelde leeftijd RvB	Academische achtergrond RvB
Marijke	W	3	1	50-60	Universitair (1x ingenieur en 2x economie)
Fabio	X	5	2	45	Universitair (2x sociale sector, 2x economie en 1x ingenieur)
George	Y	3	1	50	Middelbaar diploma (3x)
Kamal	Z	3	1	50	Universitair (3x economie)

Tabel 5: Overzicht respondenten

*Alle namen van respondenten en ondernemingen werden aangepast naar fictieve namen of letters om de anonimiteit van de respondenten en ondernemingen te vrijwaren.

Om de context van de resultaten van de interviews beter te schetsen, is het nodig om een profiel van de verschillende KMO's te schetsen. In tabel 6 wordt een omschrijving gegeven van de verschillende ondernemingen.

Onderneming	Omschrijving
W	Deze onderneming bevindt zich in de afval-en recyclagesector. Ze hebben twee afdelingen. Enerzijds zamelen ze glasafval in. Anderzijds verwerken ze het afval opnieuw als grondstof voor ondernemingen die dit dan op hun beurt verwerken naar nieuwe flessen en bokaalen.
X	Onderneming X richt zich op het mentaal welzijn en situeert zich in de sociale sector. Ze begeleiden met een dertigtal therapeuten mensen met een burn-out. Eerst proberen ze een goede diagnose te stellen en daarna wordt een verbeteringstraject opgezet.
Y	Deze familieonderneming installeert sanitaire installaties. Ze zijn een kleine onderneming waarbij moeder, vader en zoon in de raad van bestuur zetelen.
Z	Onderneming Z is actief in lijmen en oppervlaktebehandeling met onder andere het merk Tec 7. Het is een familiebedrijf met twee familiale bestuurders en één externe bestuurder. Ze zijn als groep zowel in België als internationaal actief, met een 130-tal mensen in dienst.

Tabel 6: Omschrijving ondernemingen

5.2.2 Het interview

De interviewvragen gaan dieper in op de centrale onderzoeksvraag en de vierde deelvraag, namelijk of er een link is tussen kenmerken van de raad van bestuur en de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. Daarnaast worden bijkomend vragen gesteld over de redenen waarom de ondernemingen geen duurzaamheidsrapport opstellen. De volledige interviewleidraad wordt in bijlage 2 weergegeven. Tijdens deze interviews werd afgeweken van de vragen en werden ideeën en ervaringen gedeeld. De interviews duurden gemiddeld 20 minuten en werden online afgenomen via Teams, tijdens of na de kantooruren.

5.2.3 Data-analyse

De interviews werden na het afnemen ervan getranscribeerd. Met de onderzoeksvraag en de verschillende deelvragen in gedachten, werd er een lijst opgesteld van relevante citaten die uit de verschillende transcripties werden gehaald. Uit deze citaten werd dan een samenhang gezocht en gekeken of er citaten bij elkaar hoorden om zo te komen tot een coherent geheel. Deze citaten werden onderverdeeld in drie aparte delen die kunnen teruggevonden worden in sectie 6.2. Het doel van deze analyse was om een codeboom te ontwikkelen die ervoor zou zorgen dat de interviews in relevante delen opgesplitst konden worden. Deze codeboom kan teruggevonden worden in tabel 7.

Codering interviews	Duurzaamheid	Aanwezigheid
		Motieven
	Duurzaamheidsrapport	Kennis duurzaamheidsrapport
		Motieven
	Impact raad van bestuur op duurzaamheidsrapport	

Tabel 7: codeboom analyse interviews

De codeboom heeft dezelfde indeling als de verschillende onderdelen in hoofdstuk 6, sectie 6.2. Eerst en vooral werden de uitspraken met betrekking tot duurzaamheid van de onderneming toegewezen. Hierbij werd onderscheid gemaakt tussen de vraag of de onderneming zich bezighoudt met duurzaamheid en wat de motivatie is achter hun betrokkenheid met duurzaamheid. Verder werd het duurzaamheidsrapport in de interviews besproken en hierbij werd een onderscheid gemaakt tussen de kennis die de raad van bestuur heeft over een duurzaamheidsrapport en welke motieven ervoor zorgen dat ze geen rapport opstellen. Ten slotte werden de citaten met betrekking tot de impact van de raad van bestuur op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport samengenomen.

Als voorbeeld wordt volgend citaat getoond uit het interview van Marijke van onderneming W. Dit citaat heb ik uit de transcriptie gehaald om deze daarna toe te wijzen aan het deel over duurzaamheid en meer bepaald het onderdeel van de motieven waarom ze met duurzaamheid bezig zijn.

"Eén, ons product is heel duurzaam. Glas is oneindig recycleerbaar. Dat is sowieso iets dat we automatisch mee hebben dus in die zin werken wij per definitie al rond duurzaamheid. Maar de belangrijkste reden voor mij om rond duurzaamheid te werken zijn er eigenlijk twee. Om puur opportunistische redenen, omdat onze klanten en onze leveranciers van glasafval daarnaar vragen, gewoon omdat ze het vragen maar dat is het eigenlijk niet alleen. Het is ook iets dat ik vind dat we als bedrijf, dat we daar ook gewoon mee moeten bezig zijn. [...] Uiteindelijk zijn wij ook bezig met de toekomst van onze kinderen en ook het feit dat we onze planeet volledig naar de botten aan het helpen zijn. [...] Dus ik vind dat we die verantwoordelijkheid ook wel hebben denk ik als bedrijf." (Marijke, onderneming W)

Hoofdstuk 6: Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten besproken die zowel uit de vragenlijst als uit de interviews zijn gekomen om zo meer te weten te komen over de relatie tussen de kenmerken van de raad van bestuur en de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. Sectie 6.1 bespreekt de bevindingen die uit de vragenlijst gekomen zijn. In sectie 6.2 worden citaten en conclusies gedeeld die uit de interviews naar boven gekomen zijn.

6.1 Algemene vaststellingen en toetsing hypothesen

In deze sectie wordt nagegaan welke mogelijke conclusies getrokken kunnen worden over de relatie tussen de raad van bestuur en de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. Eerst wordt er ingegaan op de afhankelijke variabele 'aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport'. Daarna wordt de impact van de grootte van een onderneming besproken en wordt er iets verteld over elk van de onafhankelijke variabelen (zie 2.1.1.2).

6.1.1 Afhankelijke variabele 'aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport'

Uit tabel 4 kan afgeleid worden dat er in de vragenlijst slechts twee van de 25 niet-beurgenoteerde KMO's een duurzaamheidsrapport opstellen. Momenteel zijn er dus heel weinig KMO's die een duurzaamheidsrapport opstellen. Mogelijke redenen hiervoor worden in sectie 6.2 aangehaald.

In de vragenlijst werd bij de ondernemingen zonder duurzaamheidsrapport bevraagd of ze in de toekomst eventueel wel een duurzaamheidsrapport zouden opstellen.

In de toekomst een duurzaamheidsrapport opstellen	
Ja	5
Nee	6
Ik weet het nog niet	12
Totaal	23

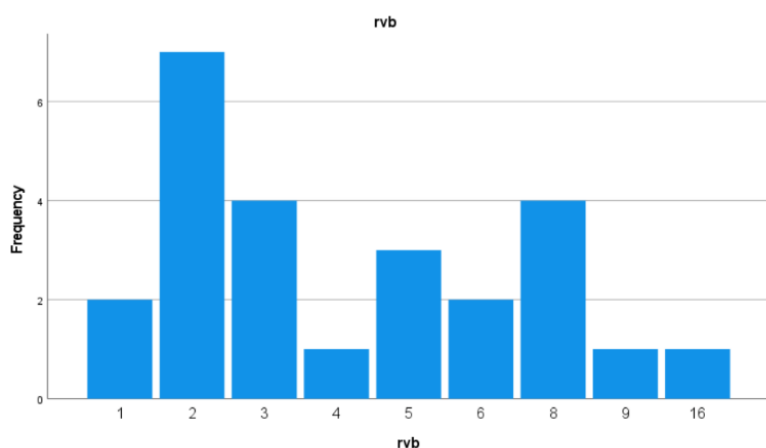
Tabel 8: In de toekomst een duurzaamheidsrapport opstellen

Uit tabel 8 blijkt dat de meeste KMO's nog niet weten of ze in de toekomst op vrijwillige basis of verplicht een duurzaamheidsrapport zullen (moeten) opstellen. Vijf ondernemingen geven dan weer aan dat ze zeker een duurzaamheidsrapport zullen opstellen in de toekomst.

6.1.2 Grootte van raad van bestuur

Als er gekeken wordt naar het aantal leden in de raad van bestuur bij de verschillende ondernemingen, kan er uit grafiek 1 afgeleid worden dat de ondernemingen zonder duurzaamheidsrapport verscheidene groottes van de raad van bestuur hebben. De twee ondernemingen met duurzaamheidsrapport hebben een grootte van de raad van bestuur van respectievelijk vier en acht leden.

Het lijkt er dus op dat de omvang van de raad van bestuur geen invloed heeft op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport bij niet-beursgenoteerde KMO's.

Grafiek 1: Aantal leden raad van bestuur

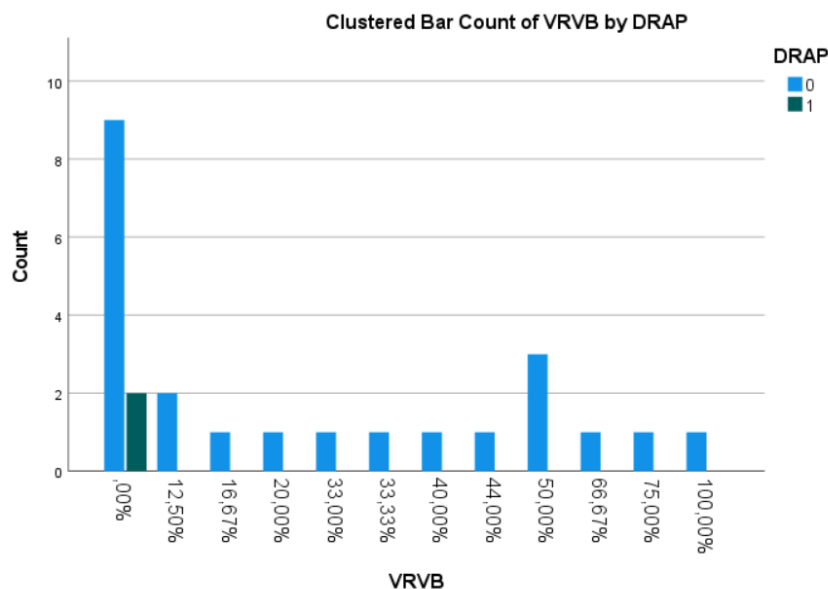
6.1.3 Vrouwen in raad van bestuur

Het is interessant om te kijken wat de impact van het geslacht is op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. Uit tabel 9 blijkt dat het merendeel (17 van de 23) van de bevroagde KMO's minder dan 50% vrouwen heeft in hun raad van bestuur. Toch zijn er zes ondernemingen zonder rapport die een raad van bestuur hebben met overwegend vrouwen waardoor we kunnen stellen dat het niet echt uitmaakt hoeveel vrouwen er in de raad van bestuur zetelen voor de publicatie van een duurzaamheidsrapport. Het feit dat het merendeel van de ondernemingen zonder rapport een minderheid aan vrouwen in hun raad van bestuur heeft, zou kunnen liggen aan het feit dat vrouwen nog steeds ondervertegenwoordigd zijn in raden van bestuur.

Vrouwen in raad van bestuur	
KMO's met meerderheid vrouwen in raad van bestuur	6
KMO's met minderheid vrouwen in raad van bestuur	17
Totaal	23

Tabel 9: Aantal ondernemingen met meerderheid vrouwen in raad van bestuur

Uit grafiek 2 blijkt zelfs dat acht ondernemingen aangeven geen vrouwen in hun raad van bestuur te hebben. Ook blijkt dat de twee ondernemingen die aangeven een duurzaamheidsrapport te hebben (DRAP = 1) beide geen vrouwen in hun raad van bestuur hebben. Hieruit kan men opmerken dat er dus niet noodzakelijk sprake is van een positief verband tussen het aantal vrouwen in de raad van bestuur en de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport.

Grafiek 2: Percentage vrouwen in de raad van bestuur

6.1.4 Gemiddelde leeftijd van raad van bestuur

Vervolgens kan ook gekeken worden of de gemiddelde leeftijd van de raad van bestuur een invloed heeft op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport.

Gemiddelde leeftijd van de raad van bestuur	
KMO's met gemiddelde leeftijd 45 jaar of ouder in de raad van bestuur	5
KMO's met gemiddelde leeftijd onder 45 jaar in de raad van bestuur	18
Totaal	23

Tabel 10: Gemiddelde leeftijd van de raad van bestuur

Het merendeel van de bevroegde KMO's blijkt een raad van bestuur te hebben met een gemiddelde leeftijd boven de 45 jaar. Vijf ondernemingen geven aan een raad van bestuur te hebben met een gemiddelde leeftijd onder de 45 jaar. Men kan dus intuïtief de conclusie trekken dat het niet uitmaakt of er een jonge of oude raad van bestuur aanwezig is in een onderneming. Het feit dat het merendeel van de raden van bestuur in deze studie een gemiddelde leeftijd van 45 jaar of ouder heeft, zou kunnen liggen aan het feit dat er meer raden van bestuur met oudere leden voorkomen.

Bij de twee ondernemingen met duurzaamheidsrapport blijkt er een gemiddelde leeftijd van 51 en 55 jaar (oude raad van bestuur). Deze bevindingen spreken de hypothese wel tegen dat er een positief verband zou zijn tussen een jonge raad van bestuur en de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport.

6.1.5 Scholingsgraad van raad van bestuur

De scholingsgraad kan ook een impact hebben op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. Daarom is het interessant te bekijken of er een invloed te merken is.

Scholingsgraad van de raad van bestuur (met rapport)	
Meerderheid raad van bestuur met universitaire of hoger onderwijs diploma's	19 (2)
Meerderheid raad van bestuur met middelbaar onderwijs diploma's	4
Totaal	23 (25)

Tabel 11: *Scholingsgraad van de raad van bestuur*

Aangezien er slechts vier van de 23 KMO's aangeven dat de meerderheid van de raad van bestuur een middelbaar diploma hebben is het niet mogelijk om zaken omtrent deze hypothese te besluiten. Dit kan gezien worden in tabel 11.

Wel blijken de twee ondernemingen met een duurzaamheidsrapport grotendeels leden in de raad van bestuur te hebben met een universitair diploma wat intuïtief kan wijzen op een positief verband tussen overwegend een universitair diploma in de raad van bestuur en de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport.

6.1.6 Afstudeerrichting van raad van bestuur

Als laatste is het nuttig te kijken of een diploma in de natuur-of sociale wetenschappen een verband heeft met de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport bij niet-beursgenoteerde KMO's. Aangezien er slechts drie van de 23 ondernemingen aangeven in tabel 12 dat de meerderheid van de leden een diploma in de natuur-of sociale wetenschappen hebben, is het niet mogelijk hier mogelijke verbanden te gaan zoeken.

Diploma in natuurwetenschappen of sociale wetenschappen in raad van bestuur (met rapport)	
KMO's met meerderheid raad van bestuur afgestudeerd in natuur- of sociale wetenschappen	3
KMO's met minderheid raad van bestuur afgestudeerd in natuur- of sociale wetenschappen	20 (2)
Totaal	23 (25)

Tabel 12: *Diploma in natuur-of sociale wetenschappen*

De twee ondernemingen met duurzaamheidsrapport hebben beide een raad van bestuur met een minderheid aan leden dat is afgestudeerd in de natuur- of sociale wetenschappen. Dit kan intuïtief wijzen op een negatief verband tussen een raad van bestuur met overwegend leden afgestudeerd in de natuur- of sociale wetenschappen en de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport.

6.2 Inzichten interviews

In deze sectie wordt er dieper ingegaan op de relatie tussen kenmerken van de raad van bestuur en de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport én de redenen waarom KMO's al dan niet een duurzaamheidsrapport opstellen. Hierdoor kan er meer inzicht verworven worden in de onderzoeksvraag.

Eerst wordt er dieper ingegaan op de vraag in hoeverre de KMO's met duurzaamheid bezig zijn. Daarna wordt er vermeld welke redenen ze geven voor het feit dat ze vandaag de dag geen duurzaamheidsrapport opstellen. Als laatste wordt de mogelijke impact van de raad van bestuur op het publiceren van een duurzaamheidsrapport verder toegelicht.

6.2.1 Duurzaamheid: aanwezigheid en motieven

Van de vier respondenten die geïnterviewd zijn, is er één respondent die aangeeft dat hun onderneming sterk met duurzaamheid bezig is. Deze onderneming zit in de afvalwerkingssector en wordt juist, door in deze sector te zitten, geduwd naar meer duurzaamheid. Andere redenen die ze geeft om met duurzaamheid bezig te zijn worden verderop besproken.

"Ja, we zijn daar als [onderneming W] natuurlijk continu mee bezig. We zitten in de sector van recyclage van glas en daar wordt veel over duurzaamheid gesproken [...] Wij zamelen glasafval in en verwerken dat opnieuw als een grondstof. [...] Dus dat is effectief wel een hele circulaire economie waar wij op zitten." (Marijke, onderneming W)

Ook geeft Marijke aan dat ze werken met twee ISO-certificaten en dat ze van plan zijn in de toekomst nog meer met duurzaamheid bezig te zijn.

"Ja, de bouw van de nieuwe site. We hebben gisteren toevallig onze ISO-audit gehad, dus we hebben eigenlijk twee ISO-certificaties, de 9001 en de 14001. Dat is dus eigenlijk de gewone standaard en die van milieu. [...] vandaag doen we dat op basis van gas, in de toekomst gaat dat op basis van hete stoom van de verbrandingsoven zijn. Dus de energiebron die we gaan gebruiken gaat zeer duurzaam zijn, dat plus de zonnepanelen, plus meer over het water via het kanaal gaan transporteren, ... Dus ik denk dat we daar wel een enorme switch kunnen maken in CO2-footprint." (Marijke, onderneming W)

Kamal uit onderneming Z geeft aan dat ze nog bezig zijn een duurzaamheidsstrategie op te stellen en dat ze samen met VOKA het duurzaamheidscharter willen proberen halen. Ze zijn dus op de goede weg om een duurzame onderneming te zijn.

"Laat me zo zeggen dat wij sinds, neem 12-18 maanden aan het nadenken zijn over onze duurzaamheidsstrategie waarin we ons laten inspireren door het United Nations Charter, het ESG-verhaal. We proberen samen met VOKA een duurzaamheidscharter te halen." (Kamal, onderneming Z)

De andere respondenten geven echter aan dat hun ondernemingen niet echt met duurzaamheid bezig zijn. Respondent George geeft dit bijvoorbeeld aan. Hij werkt in de sanitaire sector waarbij hij vermeldt dat ze daar als klein bedrijf geen nood aan hebben of mee bezig zijn.

"Goh, eigenlijk is dat voor ons niet echt aan de orde, denk ik. Wij zijn daar niet echt heel hard mee bezig." (George, onderneming Y)

Als er gekeken wordt naar de redenen waarom de ondernemingen wel of niet met duurzaamheid bezig zijn, blijkt dat de reden van bestaan van een onderneming voor een groot deel bepaalt of KMO's hiermee bezig zijn. Andere belangrijke factoren zijn het feit dat klanten en leveranciers dit van hun verwachten en dat ze het gevoel hebben als onderneming dat ze een steentje willen bijdragen om de planeet te redden van de ondergang. Dit geldt ook voor de volgende respondenten:

"Één, ons product is heel duurzaam. Glas is oneindig recycleerbaar. Dat is sowieso iets dat we automatisch mee hebben dus in die zin werken wij per definitie al rond duurzaamheid. Maar de belangrijkste reden voor mij om rond duurzaamheid te werken zijn er eigenlijk twee. Om puur opportunistische redenen, omdat onze klanten en onze leveranciers van glasafval daarnaar vragen, gewoon omdat ze het vragen maar dat is het eigenlijk niet alleen. Het is ook iets dat ik vind dat we als bedrijf, dat we daar ook gewoon mee moeten bezig zijn. [...] Uiteindelijk zijn wij ook bezig met de toekomst van onze kinderen en ook het feit dat we onze planeet volledig naar de botten aan het helpen zijn. [...] Dus ik vind dat we die verantwoordelijkheid ook wel hebben denk ik als bedrijf." (Marijke, onderneming W)

"Dan wordt dat een continuüm hè, ge krijgt vragen van klanten en medewerkers, dan probeert ge daar samen vanuit de directie en de raad van bestuur een duurzaamheidsplan tegenover te stellen. Waar we wel proberen te waken is dat het geen holle beloftes zijn, dat het realistisch/haalbaar is, zowel qua timing als naar budget toe uiteindelijk." (Kamal, onderneming Z)

Ook het feit dat onderneming W beseft dat dit winst op lange termijn teweegbrengt door hier nu al mee bezig te zijn, is een motivator voor hen om aan duurzaamheid te doen.

"Ik ben er sowieso van overtuigd dat dat iets is als je daar nu al mee bezig bent, dat dat winst op lange termijn geeft. Nu bij ons is da heel concreet, die nieuwe fabriek in Beringen met stoom van de verbrandingsoven is sowieso een win-win en is sowieso een winst op lange termijn." (Marijke, onderneming W)

De twee andere ondernemingen die niet zo met duurzaamheid bezig zijn, geven heel andere redenen. Respondent George van onderneming Y geeft bijvoorbeeld aan dat ze geen tijd hebben om hier mee bezig te zijn en als ze iets ondernemen op vlak van duurzaamheid, is het omdat het hun wordt opgelegd.

"Kijk eigenlijk niet. Ik zou niet weten .... Je bent met zoveel andere dingen bezig, de dagdagelijkse dingen, dat je daar ... en zeker als klein bedrijf toch minder mee bezig bent. Nu het is wel zo, duurzaamheid, afval sorteren enz. dat zal daar misschien ook allemaal mee te maken hebben, daar wordt wel meer tijd in gestoken dan vroeger [...] Maar dat is dan meer

omdat een ander dat oplegt, niet omdat wij daaraan gedacht hebben.” (George, onderneming Y)

6.2.2 Niet rapporteren over duurzaamheid: motieven

De ondernemingen die bevroegd worden, hebben alle vier geen duurzaamheidsrapport die ze publiceren. Het blijkt dat ze ook niet goed weten wat dit juist inhoudt en welke wettelijke en inhoudelijke maatregelen er (zullen) gelden.

“Ik weet dat een duurzaamheidsrapportering verplicht gaat worden vanaf 2025 of 2024 voor grote ondernemingen [...] Dus ik voelde niet direct nattigheid voor ons bij [Onderneming W], dus ik weet zelf eigenlijk niet helemaal wat daar allemaal verplicht moet instaan en wat dat inhoudt.” (Marijke, onderneming W)

“Ik persoonlijk niet. Misschien dat iemand anders in de organisatie op de hoogte is. Dat kan zijn, maar ik persoonlijk niet. Ook wat bijgeleerd vandaag.” (Fabio, onderneming X)

Ondanks dat Marijke aangeeft dat ze nog geen duurzaamheidsrapport publiceren blijkt dat ze wel als KMO verwacht worden om info over ESG-aspecten door te geven aan hun klanten en leveranciers die grotere ondernemingen zijn. Dit sluit nauw aan bij de literatuur die zegt dat KMO's momenteel nog niet rechtstreeks worden beïnvloed om met een duurzaamheidsrapport bezig te zijn en data te meten maar dat ze indirect wel voor een uitdaging komen te staan om deze data al zo goed mogelijk door te geven aan grote ondernemingen (Vergoossen, 2022).

“Ja, ik ben er eigenlijk nog niet mee bezig. Wat wel is, we worden eigenlijk ook wel wat verplicht om daar mee bezig te zijn via onze klanten en leveranciers omdat die dat vragen. [...] Die vragen elk jaar een lijst die we moeten invullen, een soort ESG lijst, waar we zeggen van kijk, betalen wij zoals het moet, doen wij aan slavernij, kinderen, dat soort dingen allemaal, ook een aantal ethische vragen, dan milieuvragen, ... [...] Dus eigenlijk worden wij wel verplicht om over dat hele ESG-verhaal na te denken en mee bezig te zijn omwille van onze klanten die daar mee bezig zijn, maar zelf hebben we daar nog niks mee gedaan eigenlijk.” (Marijke, onderneming W)

Er zijn verschillende redenen die ervoor zorgen dat ondernemingen al dan niet een duurzaamheidsrapport (zullen) opmaken. Bij respondent Fabio uit onderneming X blijkt dat de voornaamste reden waarom ze geen duurzaamheidsrapport opstellen is omdat hier geen vraag naar is en omdat ze andere prioriteiten vooropstellen.

“Staat niet op de planning. [...] Dus de vraag is een beetje in hoeverre dat op dit moment prioriteit is omdat we eigenlijk ... er zijn veel prioriteiten. Dus ik denk niet dat we daar een plan voor gaan maken. [...] Geen vraag van klanten. Ook al hebben we een aantal grote klanten, er is geen specifieke vraag naar om dat te doen, één, en twee ook vanuit de werknemer community, ook geen specifieke vraag toe.” (Fabio, onderneming X)

Een andere reden wordt gegeven door Marijke van onderneming W. Zij vertelt dat ze geen zin heeft in de administratie om dit in orde te brengen en dat ze geen reden ziet om een duurzaamheidsrapport op te stellen zolang het niet verplicht wordt.

"Ik heb voldoende redenen om bezig te zijn met duurzaamheid, maar zo een rapport, voor mij is dat wel gewoon opnieuw zo een lijstje dat je moet afvinken. Ja nee, ik vind zo niet direct ..., ik hou zo niet van het ambtenaren, veel ambtenarij en administratie. Ik heb schrik dat het dat wel wordt. [...] Is dat erg dat ik vandaag moet zeggen dat ik niet echt een reden zie om daar snel mee te beginnen buiten dat het verplicht is?" (Marijke, onderneming W)

Toch ziet ze in dat het wel opportuun zou zijn om zo een rapport te publiceren omdat ze wel goed bezig zijn op vlak van duurzaamheid.

"Omdat we het goed doen. Omdat we het effectief doen. We werken er effectief rond. Dat is eigenlijk stom dat we dat niet rapporteren. Dat is opnieuw weer het stoeferige dat bij ons ontbreekt hè, om het nu simpel en onnozel uit te leggen. Wij steken daar heel weinig tijd in, te weinig en dat is misschien ook wel typisch voor een KMO." (Marijke, onderneming W)

Bij onderneming Z zijn ze nog maar net (12 à 18 maanden) rond duurzaamheid bezig waardoor het voor hen nog niet aan de orde is om hierover te gaan publiceren. Samen met de reden dat ze niet veel kennis hebben over zo een rapport, een kader momenteel ontbreekt en het geen prioriteit is, zorgt dat ervoor dat ze momenteel nog geen duurzaamheidsrapport opstellen.

"Een stukje interne kennis dat mist, een stukje kader, wat zou het beste zijn dat je rapporteert, en een stukje prioriteiten, die drie zijn eigenlijk de belangrijkste redenen waarom we er nog niet aan gekomen zijn, wetende dat het eigenlijk pas 12à18 maanden aan het leven is, je begint niet met een rapport maar met een strategie uit te werken om het daarna te gaan rapporteren." (Kamal, onderneming Z)

Verder blijkt dat de kostprijs om zo een rapport op te stellen ook sterk meespeelt bij het bepalen of er een rapport wordt opgesteld.

"Nu, we blijven een KMO. Voor mij is dat altijd de afweging maken, hoeveel kosten steken we erin versus de opbrengsten (benefit) en dan heb ik het niet alleen over euro's maar ook wat ga je ermee doen hè." (Kamal, onderneming Z)

Nog een andere reden komt van respondent George die duidt dat juist omdat hij er momenteel niets van begrijpt, hij geen zin heeft om zich hierin te verdiepen en dat hij het ook niet nuttig vindt om zo een rapport te publiceren als ze toch niet echt met duurzaamheid bezig zijn.

"Ja, ik zou mij moeten verdiepen in wat daar dan juist moet instaan en dan denk ik dat ik mijn tijd nuttiger kan gebruiken." (George, onderneming Y)

"Ja, ik denk dat, gewoon omdat je er niet mee bezig bent, dat dat ook niet een aandachtspunt is om te zeggen van, ik ga eraan werken en ik ga er iets mee doen." (George, onderneming Y)

Twee van de vier ondernemingen geven bijkomend aan dat ze het als raad van bestuur niet zien zitten om zelf zo een rapport op te stellen en dat ze zich zeker zouden laten begeleiden door externe instanties of personen.

"Ik zou me laten begeleiden denk ik." (Marijke, onderneming W)

"Hetzij een sociaal secretariaat of een boekhouder of een preventieadviseur, die zullen daar dan wel mee een documentje van opmaken denk ik dan. Dus in dat opzicht gaan we daar als kleine firma zeker niet mee bezig zijn en dan zal dat in onze plaats wel gedaan worden denk ik dan." (George, onderneming Y)

De andere twee respondenten zullen intern medewerkers optrommelen om dit rapport op te stellen, waarbij de raad van bestuur controle houdt en dit mee ondersteunt. Zo ook bij respondent Kamal:

"Zoals ik al zei hebben we niet echt een sustainability manager maar we hebben wel iemand die rond regulatory bezig is en alles wat wetgeving aangaat in onze sector. Die persoon is nu ook bezig, samen met VOKA. Dat gecombineerd met dat zij communiceert met de innovation director dus zij met hun twee zullen dat gaan trekken dan samen met een stukje marketing en mezelf dan om het rapportageluik in goede banen te leiden en naar systemen en rapportagetools om te zetten, ja. Dus het zal een vierkoppig team zijn waarvan de regulatory manager het gaat trekken en wij gaan dat ondersteunen." (Kamal, onderneming Z)

6.2.3 Impact raad van bestuur op duurzaamheidsrapport

Om de centrale onderzoeksvraag, namelijk wat de impact is van de raad van bestuur op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport bij KMO's, verder te onderzoeken, wordt in deze sectie dieper ingegaan op de vraag wat momenteel de samenstelling van de raad van bestuur als impact heeft op het publiceren van een duurzaamheidsrapport.

Hierover heerst bij alle respondenten unanimititeit. Ze geven aan dat in de KMO's waarin ze nu in de raad van bestuur zitten, het niet zou uitmaken als er een andere samenstelling van de leden van de raad van bestuur zou zijn. Ze geven aan dat het zolang het niet verplicht wordt voor KMO's om een duurzaamheidsrapport te publiceren, de raad van bestuur geen enkele invloed hierop heeft.

"Ik denk zolang als je als kleine firma blij bent als je groeit en je hebt belangrijke of grotere klanten dan is dat misschien wel belangrijk dat ge dat wilt aantonen maar als ge op die schaal zit zoals wij, is dat volgens mij echt niet aan de orde, ongeacht wie dan ook in de raad van bestuur zit. [...] Dus ik denk zolang als wij zo klein blijven dat dat geen verschil gaat maken wie dat daar in de raad van bestuur zit." (George, onderneming Y)

"Dat denk ik niet want naast de raad van bestuur hebben wij ook een vrij dynamisch directiecomité dat daar ook mee bezig is dus ik denk niet dat dat het proces zal versnellen of vertragen." (Kamal, onderneming Z)

Deel IV: Besluit

Hoofdstuk 7: Conclusie

In sectie 7.1 wordt een algemene conclusie gegeven van dit onderzoek en worden de bevindingen die uit deze studie komen gelinkt met de literatuur. Daarna worden in sectie 7.2 de beperkingen van deze studie uitgelicht waarna in sectie 7.3 aanbevelingen worden geformuleerd voor verder onderzoek.

7.1 Eindconclusie en discussie

Deze masterproef wil een antwoord bieden op de centrale onderzoeksvraag: "*Wat is de impact van de raad van bestuur op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport bij niet-beursgenoteerde KMO's?*". Hiervoor werd zowel gebruik gemaakt van een vragenlijst alsook van interviews om een meer volledig beeld te krijgen van de onderzoeksvraag.

In de literatuur wordt de samenstelling van de raad van bestuur aangehaald als determinant voor grote ondernemingen om aan MVO-rapportering te doen. Er blijkt voor grote ondernemingen namelijk een positief verband tussen het rapporteren over duurzaamheid en een hoger percentage vrouwen in de raad van bestuur (Girón et al., 2021; Rosati & Faria, 2019). Ook een raad van bestuur met jonge leden heeft een positieve impact op het doen van ESG-rapportering (Rosati & Faria, 2019). Verder heeft een geconcentreerd eigenaarschap in een onderneming een negatieve invloed op de kwaliteit van ESG-rapportering (Brammer & Pavelin, 2006; in Rosati & Faria, 2019) en blijkt uit de literatuur dat familiebedrijven gevoeliger zijn voor mediazichtbaarheid dan andere ondernemingen (Carmo & Miguéis, 2022). Als laatste kenmerk van de raad van bestuur blijkt dat bedrijven met een groter aandeel onafhankelijke bestuursleden meer geneigd zijn aan ESG-rapportering te doen (Herda et al., 2012).

In deze studie werd onderzocht of een raad van bestuur met jonge leden of een raad van bestuur met overwegend vrouwen ook een positieve invloed heeft op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport bij niet-beursgenoteerde KMO's in plaats van grote ondernemingen. Daarnaast is er ook onderzocht of de scholingsgraad of een diploma in de natuur- of sociale wetenschappen van de raad van bestuur een impact heeft op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport.

Hiervoor werd in eerste instantie gebruik gemaakt van een vragenlijst. Uit deze gegevens kan er geconcludeerd worden dat KMO's momenteel (zo goed als) geen duurzaamheidsrapport opstellen, tenzij het wordt opgelegd door de door hun beursgenoteerde groep waartoe ze behoren. Hierdoor is het moeilijk om verbanden te vinden tussen kenmerken van de raad van bestuur en de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. Uit de verzamelde gegevens van KMO's zonder duurzaamheidsrapport kan besloten worden dat de grootte, leeftijd of geslacht van de raad van bestuur geen invloed hebben op de mate van duurzaamheidsrapportering. Dit suggereert dat ongeacht deze determinanten, KMO's over het algemeen nog geen duurzaamheidsrapporten opstellen. Dit staat in tegenstelling met de literatuur die aangeeft dat er bij grote ondernemingen

relaties te vinden zijn tussen de leeftijd en het geslacht van de raad van bestuur en de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. Een raad van bestuur met jonge leden of een raad van bestuur met overwegend vrouwen heeft bij de grote ondernemingen namelijk wel een positief verband met de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport (Girón et al., 2021; Rosati & Faria, 2019).

Voor de academische achtergrond van de raad van bestuur was het moeilijker om conclusies te trekken omdat de meeste respondenten aangaven dat de leden van de raad van bestuur grotendeels een universitair of hoger onderwijs diploma hebben en ook grotendeels afgestudeerd zijn in een richting die niet in de natuur-of sociale wetenschappen paste.

Aangezien er uit de vragenlijst geen significante testen mogelijk zijn omwille van het lage aantal bruikbare vragenlijsten, namelijk 25, werden er bijkomend vier interviews afgenomen om dieper in te gaan op de redenen waarom KMO's nog geen duurzaamheidsrapport publiceren en op de mogelijke impact van de samenstelling van de raad van bestuur op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. Hieruit blijkt dat KMO's niet geneigd zijn snel een duurzaamheidsrapport te publiceren, tenzij het verplicht wordt, ook al gaven sommige respondenten aan wel met duurzaamheid bezig te zijn. Andere aangevoerde redenen zijn onder meer onvoldoende kennis over de inhoud, een gebrek aan vraag naar duurzaamheidsrapportering en de grote administratieve lasten en hoge kosten die ermee gepaard gaan. Ze zien er momenteel dus niet de noodzaak van in, ongeacht of ze met duurzaamheid bezig zijn of niet. Ook blijkt dat een andere samenstelling van de raad van bestuur geen enkele impact zou hebben bij de ondernemingen op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. Verder geven ze ook allemaal aan dat een andere samenstelling van de raad van bestuur zoals bijvoorbeeld meer vrouwen of jongere leden, geen impact zouden hebben op het publiceren van een duurzaamheidsrapport.

7.2 Beperkingen

7.2.1 Beperkingen vragenlijst

Er zijn verschillende beperkingen op te merken uit het kwantitatief deel van deze studie, namelijk de vragenlijsten.

Eerst en vooral blijkt dat zeer weinig respondenten de vragenlijst hebben ingevuld. Dit kan te wijten zijn aan het feit dat leden van de raad van bestuur moeilijk te vinden zijn of dat ze niet snel bereid zijn een vragenlijst in te vullen doordat ze het bijvoorbeeld te druk hebben.

Verder is er in de vragenlijst vooral bevraagd naar de kenmerken van alle leden van de raad van bestuur terwijl slechts één persoon van de raad van bestuur per onderneming deze vragenlijst invulde. Dit kan ervoor zorgen dat bepaalde data eventueel onjuist blijken te zijn omdat deze personen bijvoorbeeld niet precies weten wat de juiste leeftijd van de andere leden van de raad van bestuur is.

De belangrijkste beperking van dit kwantitatief onderzoek vindt plaats bij de afhankelijke variabele. Slechts 2 van de 25 ondernemingen bleken over een duurzaamheidsrapport te beschikken waardoor het moeilijk is om ondernemingen met en zonder duurzaamheidsrapport te vergelijken.

Een laatste beperking is dat in dit onderzoek enkel kenmerken van de raad van bestuur als determinant worden onderzocht in relatie met de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. De literatuur geeft echter ook een heel aantal andere interne en externe determinanten weer die ook een invloed kunnen hebben op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. Door het laag aantal bruikbare vragenlijsten zijn de controlevariabelen (die dus de andere determinanten aangeven) niet gebruikt.

7.2.2 Beperkingen interviews

Ook aan het kwalitatief deel van het onderzoek zijn enkele beperkingen op te merken. Eerst en vooral moet er in vraag gesteld worden of de steekproef voldoende divers is, aangezien de samenstelling van de raad van bestuur bij alle bevroegde ondernemingen gelijkaardig is. Ze hebben allemaal tussen de drie en vijf leden in hun raad van bestuur en ze zijn samengesteld met een minderheid aan vrouwen. Ook is de gemiddelde leeftijd bij alle bevroegde ondernemingen boven de 45 jaar. Zo kan het zijn dat de resultaten vertekeningen kunnen aangeven.

Verder kan het ook een beperking zijn dat er niet bevroegd wordt naar ondernemingen met een duurzaamheidsrapport. Het is echter momenteel niet mogelijk om KMO's met een duurzaamheidsrapport te vinden omdat er momenteel slechts heel weinig KMO's in België een duurzaamheidsrapport opstellen op vrijwillige basis.

7.3 Aanbevelingen voor verder onderzoek

Aangezien er rond duurzaamheidsrapportering bij KMO's nog zeer weinig onderzoek gevoerd is, kan deze masterproef gezien worden als een verkennende studie hieromtrent, dat als opstap kan dienen voor toekomstig onderzoek.

Deze studie heeft aangetoond dat er momenteel slechts zeer weinig KMO's een duurzaamheidsrapport opstellen, aangezien dit voor deze groep ondernemingen nog niet verplicht is. Het is dan ook interessant om deze studie opnieuw uit te voeren, maar dan voor grote ondernemingen. Zo kan er gekeken worden of de determinanten van de raad van bestuur die in de literatuur worden aangehaald ook gelden voor grote ondernemingen in België. Ook kan er dan bevroegd worden naar de redenen waarom grote ondernemingen in België al dan niet een duurzaamheidsrapport opstellen door ondernemingen te interviewen met zowel een duurzaamheidsrapport als zonder een duurzaamheidsrapport.

In deze studie is enkel de raad van bestuur als determinant onderzocht voor de relatie met de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport terwijl er nog een heel aantal andere determinanten

van invloed kunnen zijn hierop. Het kan dan ook zeer nuttig zijn voor toekomstig onderzoek om voor grote ondernemingen in België de invloed van andere determinanten te onderzoeken.

Naast deze aanbevelingen is het belangrijk te melden dat ook bij KMO's dringend meer onderzoek nodig is, zeker op gebied van wetgeving omtrent duurzaamheidsrapportering. Het is namelijk voor KMO's nog niet heel duidelijk wat de toekomstige wetgeving voor impact zal hebben op hen en wat er hen op vlak van duurzaamheidsrapportering nog allemaal te wachten staat.

Bibliografie

- Balluchi, F., Furlotti, K., & Torelli, R. (2020). Italy towards mandatory sustainability reporting. Voluntary corporate social responsibility disclosure of Italian companies and legislative decree 254/2016 statements. A quantitative analysis of the last 10 years. *Sustainability and Law: General and Specific Aspects*, 257-274.
- Baumüller, J., & Grbenic, S. O. (2021). MOVING FROM NON-FINANCIAL TO SUSTAINABILITY REPORTING: ANALYZING THE EU COMMISSION'S PROPOSAL FOR A CORPORATE SUSTAINABILITY REPORTING DIRECTIVE (CSRD). *Facta universitatis economics and organization*(1), 369. doi:10.22190/FUEO210817026B
- Baumüller, J., & Sopp, K. (2022). Double materiality and the shift from non-financial to European sustainability reporting: review, outlook and implications. *Journal of applied accounting research*, 23(1), 8-28. doi:10.1108/JAAR-04-2021-0114
- Carmo, C., & Miguéis, M. (2022). Voluntary sustainability disclosures in non-listed companies: An exploratory study on motives and practices. *Sustainability*, 14(12), 7365.
- Coppens, C. (2022). De rol van de accountant in duurzaamheidsrapportering. *ITAA-Zine*. Retrieved from https://issuu.com/institutetaxadvisorsaccountants/docs/itaa-zine_03-2022_april_nl_def/s/15664154
- de Groot, C., Koster, H., & van Oostrum, C. (2022). Corporate Sustainability Reporting Directive: naar herziening van de Europese duurzaamheidsverslaggeving. *MAB ('s-Gravenhage. Online)*, 96(3/4), 61-73. doi:10.5117/mab.96.82479
- EFRAG. (2023). First Set of draft ESRS. Retrieved from <https://www.efrag.org/lab6?AspxAutoDetectCookieSupport=1>
- European Commission. (2022). Corporate sustainability reporting. Retrieved from https://finance.ec.europa.eu/capital-markets-union-and-financial-markets/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en
- European Council. (2022). New rules on corporate sustainability reporting: provisional political agreement between the Council and the European Parliament [Press release]. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/21/new-rules-on-sustainability-disclosure-provisional-agreement-between-council-and-european-parliament/>
- EY. (2021). Hoe kunnen we het volledige potentieel van ESG+ realiseren? Retrieved from https://www.ey.com/nl_nl/sustainability/realize-potential-esg-plus
- Financial Media. (2023). Start liever gisteren dan vandaag! *Financial Media*. Retrieved from <https://www.fm.be/post/start-liever-gisteren-dan-vandaag>
- Frost, L. (2022). CSRD raises questions for SMEs. (Journal, Electronic). Retrieved from <https://go.exlibris.link/g7NvLnDb>
- Girón, A., Kazemikhasragh, A., Cicchiello, A. F., & Panetti, E. (2021). Sustainability reporting and firms' economic performance: Evidence from Asia and Africa. *Journal of the Knowledge Economy*, 12(4), 1741-1759.
- Gurviš-Suits, N. A., & Sidorova, I. (2022). Decade of Sustainability Reporting in EU: Main Changes and Trends. Case of Companies Listed on NASDAQ OMX Baltic Main List. *European Integration Studies*(16), 78-86.

- He, Q., Wang, Z., Wang, G., Xie, J., & Chen, Z. (2022). The Dark Side of Environmental Sustainability in Projects: Unraveling Greenwashing Behaviors. *Project Management Journal*, 53(4), 349-366. doi:10.1177/87569728211042705
- Herda, D. N., Taylor, M. E., & Winterbotham, G. (2012). The effect of board independence on the sustainability reporting practices of large US firms. *Issues in Social & Environmental Accounting*, 6.
- Hummel, K., & Schlick, C. (2016). The relationship between sustainability performance and sustainability disclosure—Reconciling voluntary disclosure theory and legitimacy theory. *Journal of accounting and public policy*, 35(5), 455-476.
- IFRS. (2022a). International Sustainability Standards Board. Retrieved from <https://www.ifrs.org/groups/international-sustainability-standards-board/>
- IFRS. (2022b). ISSB announces guidance and reliefs to support Scope 3 GHG emission disclosures. Retrieved from <https://www.ifrs.org/news-and-events/news/2022/12/issb-announces-guidance-and-reliefs-to-support-scope-3-ghg-emiss/>
- Kamp-Roelands, N., & Looijenga, M. (2022). Klimaatgerelateerde informatie in het bestuursverslag. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 96(11/12), 377-390.
- Kamp-Roelands, N., Looijenga, M., & Orij, R. (2021). Rapporteren over impact. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 95, 421.
- Khalid, K., Abdullah, H. H., & Kumar M, D. (2012). Get along with quantitative research process. *International Journal of Research in Management*, 2(2), 15-29.
- KPMG. (2022). Stap 3: Duurzaamheidsrapportering. Retrieved from <https://home.kpmg/be/nl/home/insights/2021/12/sus-stap-3-duurzaamheidsrapportering.html>
- Manetti, G., & Bellucci, M. (2016). The use of social media for engaging stakeholders in sustainability reporting. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 29(6), 985-1011. doi:10.1108/AAAJ-08-2014-1797
- Mennens-Wismans, E., & Jong, G. (2022). Concept ESRS: nieuwe standaarden voor duurzaamheidsrapportage door EFRAG. *Charco & Dique*. Retrieved from <https://charcoendique.nl/artikelen/concept-esrs-nieuwe-duurzaamheidsrapportage-standaarden-efrag/>
- Moore. (2022). CSRD: verplichte duurzaamheids-rapportage. Retrieved from <https://www.moore.be/nl/nieuws/csrd-verplichte-duurzaamheidsrapportage>
- MVO. (2018). Duurzaamheidsrapporten zijn wettelijk verplicht voor grote organisaties in België. Retrieved from <https://www.mvovlaanderen.be/inspiratie/duurzaamheidsrapporten-zijn-wettelijk-verplicht-voor-grote-organisaties-belgi%C3%AB>
- MVO. (2022). De EU-Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD). Retrieved from <https://www.mvovlaanderen.be/inspiratie/de-eu-corporate-sustainability-reporting-directive-csrd>
- Nishitani, K., Unerman, J., & Kokubu, K. (2021). Motivations for voluntary corporate adoption of integrated reporting: A novel context for comparing voluntary disclosure and legitimacy theory. *Journal of cleaner production*, 322, 129027.

- Pounds, R. (2022). The CSRD Is Coming: Is Your Business Ready for New Disclosure Requirements? Retrieved from <https://www.diligent.com/insights/esg/eu-csrd-requirements/>
- Ransome, H., & Taylor, B. (2022). CSRD and ESRS: how EU corporate sustainability reporting is evolving.
- Rosati, F., & Faria, L. G. (2019). Addressing the SDGs in sustainability reports: The relationship with institutional factors. *Journal of cleaner production*, 215, 1312-1326.
- Rosati, F., & Faria, L. G. D. (2019). Business contribution to the Sustainable Development Agenda: Organizational factors related to early adoption of SDG reporting. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 26(3), 588-597.
- Schreck, P., & Raithel, S. (2018). Corporate social performance, firm size, and organizational visibility: Distinct and joint effects on voluntary sustainability reporting. *Business & Society*, 57(4), 742-778.
- Sekeran, U. & Bougie R. (2010). *Research Methods for Business Students*. 5th ed., New York: Wiley and Sons
- Stuckens, J. (2022). [Masterclass International Accounting: Sustainability reporting, the current status and the role of the accountant].
- Vergoossen. (2022). Duurzaamheidsverslaggeving: panacee of doekje voor het bloeden?
- Vlaamse Overheid. (2023). Kmo volgens de Europese kmo-definitie. Retrieved from <https://www.vlaanderen.be/economie-en-ondernemen/financiering/kmo-volgens-de-europese-kmo-definitie>

Bijlagen

Bijlage 1: Vragenlijst

Ik, Sophie Leten, ben student Toegepaste Economische Wetenschappen aan de Universiteit Hasselt. In het kader van mijn masterproef doe ik onderzoek naar de invloed die de raad van bestuur mogelijks heeft op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport bij niet-beursgenoteerde KMO's. Hiervoor ben ik dan ook op zoek naar leden van de raad van bestuur bij niet-beursgenoteerde KMO's die deze enquête willen invullen.

In deze enquête worden daartoe enkele kenmerken van de raad van bestuur bevroegd.

Een KMO kan volgens de wettelijke criteria gedefinieerd worden als een zelfstandig bedrijf met minder dan 250 werknemers én met een jaaromzet van maximum € 50 miljoen óf een balanstotaal van maximum € 43 miljoen.

De enquête is volledig anoniem en neemt **maximaal 5 minuten** van uw tijd in beslag.

Alvast bedankt voor uw deelname.

We beginnen met enkele inleidende vragen.

- Wat is uw geslacht?
  - Man
  - Vrouw
  - Niet-binair
  - Ik zeg dat liever niet

- Wat is uw leeftijd?

- Wat is uw hoogst behaalde diploma?
  - Middelbaar onderwijs
  - Hoger onderwijs
  - Universitair onderwijs

- In welke studierichting bent u afgestudeerd?
  - Economie
  - Sociale wetenschappen
  - Milieu
  - Fysica, chemie of biologie
  - Talen
  - Andere: ...

- Bij welke onderneming zit u in de raad van bestuur (naam + gemeente)?

Na de inleidende vragen, hebben de volgende vragen betrekking op de samenstelling van de raad van bestuur.

- Uit hoeveel leden bestaat de raad van bestuur?
- Hoeveel vrouwen zitten er in de raad van bestuur?
- In welke leeftijdscategorie zitten de leden van de raad van bestuur? Geef het juiste aantal bij elke categorie.
  - Jonger dan 25 jaar
  - 25-35
  - 36-45
  - Ouder dan 45 jaar
- Wat is het hoogste diploma dat de leden van de raad van bestuur hebben? Geef het juiste aantal bij elke categorie.
  - Middelbaar onderwijs
  - Hoger onderwijs
  - Universitair onderwijs
- In welke studierichting zijn de leden van de raad van bestuur afgestudeerd? Geef het juiste aantal bij elke categorie.
  - Economie
  - Sociale wetenschappen
  - Milieu
  - Fysica, chemie of biologie
  - Talen
  - Andere: ...

De volgende vraag gaat over de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. Onder een duurzaamheidsrapport verstaan we een rapport omtrent de sociale-, milieu- en ethische aspecten van de onderneming en haar activiteiten.

Dit kan in de vorm van een apart rapport over één aspect van duurzaamheid of een duurzaamheidsrapport met informatie over alle aspecten (milieu, sociaal en ethisch). Men kan deze bijvoorbeeld publiceren via de website van de onderneming of via de neergelegde jaarrekening.

- Publiceert uw onderneming een duurzaamheidsrapport?
  - Ja
  - Nee

Als nee:

- Denken jullie eraan in de toekomst een duurzaamheidsrapport op te stellen?
  - Ja
  - Nee
  - Ik weet het nog niet

Als ja:

- In welke vorm publiceert u het duurzaamheidsrapport?
  - Enkel een milieurapport
  - Enkel een sociaal rapport
  - Enkel een ethisch rapport
  - Een duurzaamheidsrapport met informatie over milieu, sociale en ethische aspecten
  - Duurzaamheidsrapport geïntegreerd in het jaarverslag
  - Andere: ...

- Welke methode gebruikt u om het duurzaamheidsrapport te rapporteren?
  - Op de website van de onderneming
  - Op een website speciaal ontworpen voor duurzaamheidsactiviteiten
  - Via een app
  - Via de neergelegde jaarrekening
  - Andere: ...

Bijlage 2: Interviewleidraad

Goedendag, ik ben Sophie, masterstudent Toegepaste Economische Wetenschappen aan UHasselt en ik doe onderzoek naar de kenmerken van de raad van bestuur die mogelijks invloed hebben op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport in een onderneming. Ik ben in dit interview vooral geïnteresseerd in de redenen waarom de raad van bestuur al dan niet een duurzaamheidsrapport opstelt.

Ik garandeer u dat we vertrouwelijk omspringen met de informatie die u geeft en dat u anoniem zult blijven. Uw identiteit zal nooit herkend worden in het onderzoek. Het interview zal ongeveer 15 minuten duren. Er zijn ook geen juiste of foute antwoorden.

Met deze informatie kunnen we verder gaan naar het interview. Ik zal eerst een paar inleidende vragen stellen ter herhaling zodat ik meer van u en de raad van bestuur te weten kom.

Inleidende vragen

Eerst een paar vragen over uzelf.

- Wat is uw leeftijd?
- Wat is uw hoogst behaalde diploma?
- Wat hebt u gestudeerd? Welke richting?
- In hoeverre bent u zelf geïnteresseerd in duurzaamheid in het dagelijkse leven?

Nu stel ik een paar vragen over de raad van bestuur waarin u zit.

- Voor welke onderneming zit u in de raad van bestuur?
- Zijn jullie een familieonderneming?
- Welke producten/diensten levert deze onderneming? Wat doen jullie als onderneming?
- Hoe groot is de raad van bestuur?
- Hoeveel vrouwen zitten er in de raad van bestuur?
- Wat is de gemiddelde leeftijd ongeveer van de raad van bestuur?
- Welke diploma's hebben de rest van de leden van de raad van bestuur? Wat hebben ze gestudeerd?

Duurzaamheid

Dit waren de inleidende vragen. Voordat ik verder ga met de vragen omtrent duurzaamheid en het duurzaamheidsrapport wil ik even duiden wat duurzaamheid juist inhoudt. Heeft u ongeveer een idee waarover duurzaamheid gaat en welke aspecten hierin meegenomen worden?

Duurzaamheid gaat over milieuaspecten zoals verpakking, uitstoot, ... maar wat velen niet weten is dat duurzaamheid ook over sociale en ethische aspecten gaat zoals inclusie en diversiteit op het werk. Het duurzaamheidsrapport komt straks aan bod maar dit wil zeggen dat men beslist om te rapporteren naar de buitenwereld toe hoe het in de onderneming gesteld staat in verband met

duurzaamheid.

- In welke mate zijn jullie als onderneming of als raad van bestuur bezig met duurzaamheid?
  - Hoelang zijn jullie al bezig met duurzaamheid?
  - Welke specifieke zaken doen jullie bijvoorbeeld als onderneming om de onderneming duurzaam te maken?
  - Wat is er voorzien voor volgende jaren omtrent duurzaamheid? Zijn jullie bijvoorbeeld van plan om nog andere aspecten van duurzaamheid aan te pakken of huidige aspecten uit te breiden?
- MEE bezig:
  - Wat zijn de voornaamste redenen waarom jullie op de kar van duurzaamheid gesprongen zijn?
  - Zijn jullie ervan overtuigd dat door met duurzaamheid bezig te zijn er meer winst zal gemaakt worden op lange termijn?
- NIET mee bezig:
  - Wat zijn de voornaamste redenen waarom jullie niet of weinig aan duurzaamheidsrapportering doen?
  - In welke mate spelen bijvoorbeeld de hoge kosten op korte termijn die meestal gepaard gaan met duurzaamheid voor de onderneming mee?

Duurzaamheidsrapport

Na deze vragen over duurzaamheid, wil ik ook dieper ingaan op de aanwezigheid van een duurzaamheidsrapport. Dus zoals eerder aangehaald is dit een rapport naar de buitenwereld toe waarin belicht wordt in hoeverre de onderneming met duurzaamheid bezig is. Dit kan in verschillende vormen aanwezig zijn. Het rapport hoeft niet over milieu, ethische en sociale aspecten te gaan in het geheel maar kan ook enkel over 1 van die aspecten gaan. Dit rapport kan gepubliceerd worden via de website maar het kan ook geïntegreerd worden in het jaarverslag bij de neerlegging van de jaarrekening bijvoorbeeld of kan op sociale media verspreid worden. In mijn studie wordt de definitie van een duurzaamheidsrapport dus heel breed gezien.

Publiceert de onderneming een duurzaamheidsrapport?

JA

- Wat voor soort duurzaamheidsrapport is het?
- Via welk kanaal kunnen geïnteresseerden dit bekijken?
- Kunt u in grote lijnen uitleggen wat het duurzaamheidsrapport inhoudt? Gaat het bijvoorbeeld vooral over sociale, ethische of milieuaspecten?
- Wanneer zijn jullie begonnen met een duurzaamheidsrapport op te stellen?
  - Wat maakt dat jullie hiermee begonnen zijn?
- Via welke stappen zijn jullie tot een duurzaamheidsrapport gekomen?
- Wat is jullie grootste motivatie om een duurzaamheidsrapport op te stellen?

- In welke mate speelt het mee dat jullie een rapport opstellen om te laten zien hoe duurzaam jullie al bezig zijn? Klanten lokken zo? Mediazichtbaarheid?
- In welke mate speelt het mee dat jullie leveranciers dit van jullie verwachten of hier ook al mee bezig zijn?
- Jullie weten het al dan niet, maar KMO's zullen tegen 2026 verplicht worden een duurzaamheidsrapport op te stellen volgens een Europese richtlijn.
  - Wist u dat? Verschiet u hiervan?
  - In welke mate speelt dit feit mee dat jullie vandaag de dag al een duurzaamheidsrapport opstellen?
- ...
- Wat is de meerwaarde voor de onderneming om een duurzaamheidsrapport op te stellen?
- Merken jullie een verschil in positieve aandacht tussen de periode voordat er een duurzaamheidsrapport werd gepubliceerd en erna?
- In hoeverre willen jullie in de toekomst dit rapport nog uitbreiden of via een ander kanaal verspreiden zodat meer geïnteresseerden dit kunnen bekijken?
- In 2026 wordt het dus verplicht voor KMO's om een duurzaamheidsrapport op te stellen. In hoeverre voldoen jullie al aan die wetgeving zoals die nu bekend is? In hoeverre moeten er nog aanpassingen gebeuren de komende jaren (bijvoorbeeld als nu enkel over milieu rapportering is, ook rapporteren over sociale en ethische aspecten)?
- Zijn er bepaalde personen/instanties die jullie helpen dit duurzaamheidsrapport op te stellen? Welke?

NEE

- Denken jullie eraan in de toekomst een duurzaamheidsrapport op te stellen?
  - JA: Wat is de voornaamste reden waarom jullie dit in de toekomst willen doen?
    - In welke mate speelt het mee dat jullie een rapport willen opstellen om te laten zien hoe duurzaam jullie al bezig zijn? Klanten lokken zo? Media zichtbaarheid?
    - In welke mate speelt het mee dat jullie leveranciers dit van jullie verwachten of hier ook al mee bezig zijn?
    - Jullie weten het al dan niet, maar KMO's zullen tegen 2026 verplicht worden een duurzaamheidsrapport op te stellen volgens een Europese richtlijn.
      - Wist u dat? Verschiet u hiervan?
    - ...
  - NEE: Welke reden heeft dit?
    - Zou u zelf overwegen om het wel te doen? Zijn er bijvoorbeeld bepaalde leden in de raad van bestuur die dit tegenhouden?
    - Jullie weten het al dan niet, maar KMO's zullen tegen 2026 verplicht worden een duurzaamheidsrapport op te stellen volgens een Europese richtlijn.
      - Wist u dat? Verschiet u daarvan?

- Ik weet het niet: Wat zorgt ervoor dat jullie twijfelen of hier nog niet over nagedacht hebben?
  - Zou u zelf overwegen om het wel te doen? Zijn er bijvoorbeeld bepaalde leden in de raad van bestuur die dit tegenhouden?
  - Jullie weten het al dan niet, maar KMO's zullen tegen 2026 verplicht worden een duurzaamheidsrapport op te stellen volgens een Europese richtlijn.
    - Wist u dat? Verschiet u hiervan?
- Wat is de voornaamste reden dat jullie vandaag de dag geen duurzaamheidsrapport opstellen?
  - Heeft dit bijvoorbeeld te maken met de kostprijs voor het opstellen van zo'n rapport?
  - Heeft dit te maken met het feit dat jullie bijvoorbeeld nog niet echt met duurzaamheid bezig zijn?
  - Welke rol speelt het feit dat dit vandaag de dag nog niet wettelijk verplicht is?
  - ...
- Wat zou de meerwaarde zijn voor de onderneming om een duurzaamheidsrapport op te stellen?
- In 2026 zal het verplicht worden voor KMO's om een duurzaamheidsrapport op te stellen. Hoe zullen jullie dit aanpakken?
- Aan wie/ welke dienst denken jullie om in de toekomst te helpen het duurzaamheidsrapport op te stellen? Dit kan bijvoorbeeld gaan over een boekhouder of bepaalde instanties die hiermee bezig zijn.

Impact raad van bestuur op aanwezigheid van duurzaamheidsrapport

- Stel dat er een andere samenstelling van de raad van bestuur zou zijn, zou dit een invloed hebben op het feit of jullie al dan niet een duurzaamheidsrapport opstellen vandaag de dag?
  - Zou hier verandering in komen als er bijvoorbeeld meer vrouwen in de raad van bestuur zouden zitten?
  - Zou hier verandering in komen als er een paar jonge mensen in de raad van bestuur zouden zitten?
  - Zou hier verandering in komen als een paar leden van de raad van bestuur iets gestudeerd hebben waar er gefocust wordt op duurzaamheid?